

(НЕ)ЗНАНЕ МІСТО?: КНЯЖИЙ ЛЬВІВ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ, РАНЬОМОДЕРНІЙ ТА МОДЕРНІЙ КУЛЬТУРНІЙ ПАМ'ЯТІ

Княжий Львів давно став не лише об'єктом наукових студій, а й предметом суспільної міфології. Не будемо порушувати усіх аспектів багатовимірної проблеми й зупинимось лише на окремих її фрагментах. Виходимо з того, що уявлення, які оточували княже місто у свідомості його мешканців та їхніх наступників, зафіксувала й зберегла писемна культура. Саме у руслі культурної пам'яті формувався, передавався та трансформувався доступний нині образ княжого міста. Тому варто звертати увагу і на сам образ, і на книжно-писемний контекст, який визначив його специфічні риси у період Середньовіччя та в модерний час.

Княжа доба. Вперше Львів (*Лвовъ, Львовъ*), з'являється на сторінках Галицько-Волинського літопису. Можливо, це й визначило стилістику, риторику та ідеологію ранніх джерельних переказів про княже місто. У літописному контексті, як уже давніше зауважив Назар Федорак, згадки про міста, можливо, мають конкретну окреслену мету – їхнє завоювання, заснування та розбудова свідчить тут про економічну та політичну значимість князя, якого прославляє хроніст¹. Однак літописці описували міста вибірково. Багато залежало від того, при дворі якого князя перебували автори, як дивилися на решту земель довкола того чи іншого князівства.

Для княжого літописця, текст якого під 1256 р. зберіг першу відому писемну згадку про Львів, опис цього міста не був самоціллю. Центром його короткої розповіді, де згадується град Льва, стала велика пожежа Холма – “кара за гріхи”. Вона заслуговувала більшої уваги, аніж міста довкола як головне місто короля Данила Романовича². Холм став одним з центрів літописної розповіді та найдетальніше описаним містом. Львів відзначено лише в єдиному сегменті одного речення як тло небуденної події.

В інших відкликаннях до міста помітне певне підкреслення його значущості. Під 1259 р. хроніст коротко повідомляв, що князь Лев Данилович за наказом татарського хана Бурундая розметав Львів. Однак і тут місто постає тільки одним з укріплень, які князі змушені були тоді знищити на знак миру з монголами³. Щойно під 1287 р. у літописному викладі вміщено трагічний образ Львова в час ворожої облоги, яку влаштував інший представник Орди – Телебуга. Наскрізним мотивом цього першого докладнішого літописного оповідання щодо новозаснованого центру володінь князя Лева Даниловича стає насилля і смерть оточених ворогами міщан, а по-суті, – знищення самого приреченого города: “І стояли біля Львова два тижні, кормлячи і не воюючи, І не давали з міста вийти за харчем. Хто ж вийхав з міста, одних убивали, інших брали у неволю,

¹ Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису. – Львів, 2005. – С. 54.

² Галицько-Волынская летопись. Текст.

Комментарий. Исследование. – Санкт-Петербург, 2005. – С. 133.

³ Там же. – С. 137.

а деяких, пограбувавши, відпускали нагих, а ті від морозу помирали, бо зима люта була вельми, та й зробили усю землю порожньою"⁴. Проте навіть такі небагатослівні, однак яскраві й, хоча б, трохи деталізовані картини життя Львова є рідкісними винятками, бо далі він згадується лише при відзначенні воєнних походів ("Лєстько взя Переворєськ городъ и Лвовъ"⁵).

У загальній канві літописної розповіді Львів уступав і давньому Галичу, і новішому Холмові. Він з'являвся хіба в контекстах нападів на місто, або ж незвичайних подій довкола*. Це не виключає того, що Львів був не тільки княжим осідком, а, можливо, також столичним королівським містом⁶. Саме в такому статусі він поставав у свідомості мандрівників-іноземців, що засвідчує знана згадка на сторінках "Книги знань про всі королівства" першої половини XIV ст., подана від імені реального чи уявного мандрівника⁷. Однак викладена в книзі "картина світу" сплетена, частково, з реальних свідчень, а почасті зі звісток, почутих або скомпільованих з інших джерел⁸. Отож, середньовічний Львів (Leon/Lunbret / Lunbrer / Lunbrec на її сторінках може бути настільки ж емпіричним фактом, як і показом ерудиції автора. Для тодішнього західноєвропейського реципієнта руські краї були такими ж далекими, як Rutenia і Polonia з навігаційного портулана Анджеліно Дульсєрта/ Далорто 1339 р., де фігурувало "Ciuita de Leo" – місто, до якого "прибувають купці з прянощами", щоб потім через Готландське море вирушити до Брюгге у Фландрії⁹. У подібному ракурсі (та з написом Polonia) "Ciutat de Leo" зображено також на каталонському атласі Абрагама та Єгуди Крескєсів 1375 р.¹⁰ Певно, й тут реальна географія суміщена з уявною. Можливо, відгомном чи спогадом княжої доби львівської історії стало й окреслення Львова "найблагодословеннішою і величною матір'ю міст, яку охороняє Бог" у кондаках вірменського католикоса Мєсрєпа I з 1364 р. та Констандіна V Сікєці з 1374 р.¹¹ Такі формули були, значною мірою, книжними штампами, проте також відображали (чи, навпаки, "задавали" читачам) якусь рецепцію міста, хай навіть спізнєну в часі. У руських джерелах XVI ст. перекази про Львів також неоднозначні. Приклад – подана під 1241 р. звістка Тверського літопису про "полонення Волинської землі" ("Вльньскыя землі"), де, поруч з Ізборськом та Велинню фігурує "Лвовъ великій"¹². У цьому компілятивному зводі, як ствердив Ярослав Книщ, згадка про Львів виявилася вставленою з іншої пам'ятки – Списку міст далеких і близьких"¹³. Перелік "імен руських міст",

⁴ Галицко-Волинская летопись. – С. 137.

⁵ Там же. – С. 155, 159.

* Не зовсім зрозуміло, чому міста, покликані меморіалізувати Романовичів (Львів, Данилів, Васильків), фігурують в літописі на рівні згадок, натомість тільки Холм, назву якого літопис пов'язує лише з місцевим ландшафтом, зображений улюбленим місцем Данила Романовича.

⁶ Історія Львова: у 3-х т. / Ред. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів, 2006. – Т. 1: 1256–1772. – С. 56–59.

⁷ El libro del conocimiento de todos los reinos (The Book of Knowledge of All Kingdoms) / Edition, Translation and Study by N. F. Marino. – Tempe (Arizona), 1999. – P. 14–15. Пор. також: *Gieysztor A. Polska w "El Libro del Conocimiento" z połowy XIV wieku // Przegląd Historyczny. 1965. Nr 56/3. S. 400–401.*

⁸ El libro... – P. XXII. Пор.: *Gieysztor A. Polska... – S. 397–412.*

⁹ Історія Львова... – С. 56–57 (кольорова вкладка між сторінками)

¹⁰ *Buchon J. A. C., Tastu J. Notices d'un atlas en langue catalane, manuscript de l'an 1375, conserve parmi les manuscrits de la Bibliothèque Royale sous le numéro 6816, fonds ancien, in-folio maximo. – Paris, 1839. – P. 79.*

¹¹ *Дашкевич Я.* Давній Львів у вірменських та вірмено-кипчацьких джерелах // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1992. – Вип. 1. – С. 9.

¹² *Летописный сборникъ, именуемый Тверскою летописью // Полное собрание русских летописей. – Санктпетербург, 1863. – Т. 15. – Стб. 375.*

¹³ *Книщ Я.* Звістка про Львів у Тверському літописі під 6743 (1241) р. // Княжа доба: іс-

включений до Новгородського першого літопису, справді, відносив Львів до “волинських міст”¹⁴. Авторство та логіка саме такої класифікації достеменно не відомі. Ймовірно, вони також відображали уявну географію руських хроністів¹⁵.

У середньовічному польському дискурсі функціонував образ підкорення Львова військами Казимира III, який подав Ян Длугош під 1340 р. У його версії король, несподівано напавши, влаштує облогу міста, яку городяни, спершу, намагаються витримати, але згодом здаються переможцю, пропонуючи, натомість, власну умову, яку можна б назвати етнокультурною: збереження руської віри. Король, щоб припинити опір й зайняти Львів, нібито, погоджується. Як наслідок, виникає видимість згоди, короля мирно впускають досередини міста, визнаючи сюзереном¹⁶. В описі Я. Длугоша Львів перетворився на воєнну здобич Казимира III. Хроніст детально описав коштовності та реліквії, владні атрибути княжого міста як символи королівської перемоги. Проте здобуття Львова та інших міст ставало їх деструкцією: “львівський і володимирський замки, на той час дерев’яні, спалив, щоб після його відходу ніхто не наважився повстати”¹⁷. Фактологія тут суміщена з панегіриком, аби задокументувати королівське право на столицю Русі. Цей запис формував міфологізовану картину кінця (чи початку кінця) княжого Львова. Насправді, лише пізніша інкорпорація означала реальне завершення княжої доби в княжому місті.

Львів XIV–XV ст. певний час далі асоціювався з руською писемною культурою. Про це свідчили автентичні та підроблені грамоти, датовані цим періодом, де місто фігурувало як Львов (а також, ймовірно, Львов)¹⁸. Водночас під впливом політичних та адміністративних змін простір руської писемності у Львові та самого руського Львова як центру королівства Русі трансформувалася в образ “посткняжого” міста, де власне руський етнічний елемент був витіснений на маргінес.

Ранньоновітній час. Рання історія та мотиви заснування “Львигорода” (як його репрезентував Юзеф Бартоломей Зіморевич/ Зіморовіч/ Оземок) для львів’ян XVI–XVIII ст. залишалися сферою домислів. Доступні писемні джерела давали досить неоднозначну інформацію про давній город. Так, Б. Зіморевич відносив його заснування до 1270 р., а будівничим міста вважав Лева Даниловича. При цьому він зауважував, що минуле, побачене здалеку “крізь товщу повітря”, здається “розпливчастим і нечітким”¹⁹. Те, чого не давали писемні документи, доповнювала уява, книжна ерудиція та фольклор. Місто вражало уяву і місцевих мешканців, і мандрівників, які, можливо, доповнювали оповіді львів’ян власними сюжетами. У записках Мартіна Груневега з 1601–1606 рр. натрапляємо на два сюжети, що торкалися княжого міста. В одному випадку князь зустрічається з “відносно реальною” твариною – левом, а на пам’ять про це будує місто, називає його і сам приймає нове ім’я²⁰. Тут події і речі формували ланцюжок асоціацій: образ лева – тварини – постать

торія і культура. – Львів, 2008. – Вип. 2 / Відпов. ред. Я. Ісаєвич. – С. 130–136.

¹⁴ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. – Москва; Ленинград, 1950. – С. 476.

¹⁵ Пор.: Тихомиров. М. Н. Русское летописание. – Москва, 1979. – С. 107–108.

¹⁶ Цит. за: Історія Львова в документах і матеріалах. Збірник документів і матеріалів. – Київ, 1986. – С. 12–13.

¹⁷ Історія Львова в документах... – С. 13.

¹⁸ Пор.: Українські грамоти XV ст. / Підготовка тексту, вступ. стаття В. Русанівського. – Київ, 1965. – С. 64–65; 67–68; Грамоти XIV ст. / Упор., вступ. стаття, коментарі М. М. Пещак. – Київ, 1974. – С. 9–10, 18–19, 31, 142–143, 143–144.

¹⁹ Цит. за: Зіморевич Б. Потрійний Львів/ Leopolis Triplex/ Пер. з лат. Н. Царьової, наук. ком. І. Мицька. – Львів, 2002. – С. 53.

²⁰ Цит. за: Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ-релігія-культура. – Львів, 1996. – С. 145.

князя Лева – людини зі “спорідненим” іменем – образ лева як гербового знаку цієї людини – образ гори Лева/ лева та лєвової яскині (місця зустрічі лева-тварини із князем Левом-людиною) – образ міста, спорудженого на згадку про зустріч на цій горі.

Тема лева – звіра й Лева – руського володаря постійно цікавила пізньосередньовічних та ранньомодерних авторів. З одного боку, пам'ять про князя Лева Даниловича була вписана до колективної пам'яті мешканців ранньоновітнього Львова. Те, що місто назване на честь цього князя, згодом стало загальним місцем тогочасного географічного дискурсу. Мартин Кромер, який детально описував дії Лешка Чорного під Львовом, також принагідно стверджував, що Львів – “замок і містечко Лев заклав і назвав”²¹. “Космографія” Томаса Мюнстера повідомляла, що місто Львів – Leopol – Lembourg назване “на честь імператора Леона” та на пам'ять перемоги, яку здобули мешканці цього краю²². Тільки Андрій Целларій, описуючи сучасний йому Львів, стверджував, що Лев, хоча його ім'ям було назване місто, лише відбудував знищений город²³. Таким княже минуле міста бачили жителі Західної Європи. Натомість для львів'янина Б. Зіморовича ім'я Лев, що дало початок назві міста, символізувало войовничість, неприрученість, “дикість” Русі: “[Лев] через своє ім'я зберіг до кінця войовничий чи то (що є одним і тим самим) лєв'ячий дух”²⁴. Пізнішим прикладом поєднання різних варіантів інтерпретації львівського лева (вербального та візуального) стала церемонія коронації ікони Богородиці з львівського домініканського костелу у 1751 р. Це театралізоване дійство вперше виносило на публічну сцену історію княжого Львова та постать його засновника – Лева Даниловича²⁵. Проте й тут йшлося про символічне “приручення” давнього руського лева, реінтерпретацію княжої історії міста.

У літературному дискурсі львівських українських (руських) авторів XVI–XVII ст. образ “руського лева”, навпаки, асоціювався з силою, владою та княжим (отже – руським) минулим міста:

Лев ест паном, и срокость му з очий походить,
И жаден ся звір ровня ему не находить,
Именем Тим с початку Львов, с княжат названий,
И в князьстві том головою містом поданий²⁶.

Проте вони нарікали на те, що насправді відірвані від писемної культури княжого Львова й від інформації про княже місто, звинувачуючи у цьому, зокрема, львівських домініканців²⁷.

У записках М. Груневега, крім лева, йшлося також ще й про дракона, якого, нібито, переміг Лев Данилович²⁸. Мотив міста, гори з печерою, володаря-переможця і схованого у ній дракона (змія), якого знищують, присутній, як відомо, також і в польській середньовічній міфології. Досить згадати історію

²¹ Цит. за: Kronika Polska Marcina Kromera biskupa warmińskiego. Ksiąg XXX. Wyd. 2. – Sanok, 1857. – S. 501.

²² Див.: Munsteri S. Cosmographiae universalis lib. VI. – Baseliae, 1550. – P. 909; Monstere S. La Cosmographie vniuerselle. – Basel, 1568. – P. 1090.

²³ Cellarii A. Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lituaniae novissima descriptio. – Amstelodami, 1659. – P. 317.

²⁴ Зіморович Б. Потрійний Львів... – С. 54.

²⁵ Aleksandrowycz W. Koronacja ikony Bogurodzicy w klasztorze Dominikanów we Lwowie w roku 1751: oprawa artystyczna // Acta Academiae Artium Vilnensis. – Vilnius, 2009. – Vol. 54. – P. 123–131.

²⁶ Цит. за: Українська поезія. Кінець XVI – поч. XVII ст. – Київ, 1978. – С. 189.

²⁷ Пересторога // Українська література XVII ст. – Київ, 1987. – С. 27.

²⁸ Цит. за: Ісаєвич Я. Україна... – С. 146.

про “вавельського смока”/дракона – легенду, вміщену у хроніці Вікентія Кадлубека та змодифіковану в текстах пізніших авторів (Яна Длугоша, який вмістив змія до печери, Марціна і Йоахіма Бельських – вони “сконструювали” спосіб знищення дракона)²⁹. Важко сказати щось певне стосовно генези львівської легенди. Ймовірно, так само, як і краківську, її збудовано на підставі літературних аналогій та усних переказів. З іншого боку, М. Груневег бачив у Львові будівлі та артефакти, які вважав залишками давнього руського Львова. Він був переконаний, що бачив руїни княжого замку на дивовижній, на його думку, горі поруч з “левою яскинею”. Саму гору він подивляв, вважаючи дуже високою, подумки відтворював її минулу велич. Натомість замок не справляв на М. Груневега належного враження, хоч він теж намагався “реконструювати” його минулу велич³⁰. Слідами “руськості” Львова М. Груневег вважав також “велику кількість зразків староруської зброї – різних арбалетів, щитів, списів, щоломів”, як він стверджував, збережених у Верхньому замку³¹. У Нижньому замку прибулець з Гданська бачив теж видозмінені знаки руської культури – у каплиці святої Катерини³². Барвистою в уяві М. Груневега виглядала сама картина заснування княжого міста. Він пов’язував її, спершу, зі зміною ландшафту й “прирученням” місцевої річки – Полтви, “меліорацією” земель, а потім – усіма атрибутами закладання города (іменування, обмірювання території (!), надання привілеїв для майбутніх жителів). Роль першої міської будови у його схемі відводилася церкві святого Юра, яка, разом зі замком князя Лева, повинна була б формувати символічні межі міста. Давнє місто у його рецепції виглядало мультинаціональним і відносно масштабним³³. Можливо, якусь роль у такому сприйнятті відіграли місцеві перекази, однак більшість сюжетів були, очевидно, продуктом книжної аналогії з фундуванням інших міст та власних роздумів мандрівника над львівським ландшафтом й уявлень про те, як він сформувався.

Натомість Б. Зіморевич у “Потрійному Львові”, крім уявної картини життя князя Лева та його дружини Констанції у новозаснованому місті, вніс до тексту ще й легенду про “князя Василиска, стрія Лева”, який, нібито, відбував у замській печері під пагорбом “покуту за різню в Сандомирському замку”. Саме з цією постаттю, що нагадувала йому міфічного фавна, Б. Зіморевич пов’язував заснування первісної церкви та монастиря святого Юра³⁴. Цілком можливо, що тут, як зауважив давніше Юрій Диба, наклалися два мотиви. Зооміфологічний символ василиска/ дракона вів до християнського образу покути й покутника³⁵. “Історичний” пласт дискурсу Б. Зіморевича проектував постаті князів Василька Романовича й литовського Войшелка на уявлювану реальність княжого Львова і постать Лева Даниловича як його засновника³⁶. І в тому, і в іншому випадку можна побачити ефект кривого дзеркала чи дзеркал, якими традиція доносила минуле княжого Львова до реальності ранньомодерного міщанина.

²⁹ Plezia M. Legenda o smoku wawelskim // Rocznik Krakowski. – Kraków, 1971. – Т. 42. – С. 21–32.

³⁰ Цит. за: Ісаєвич Я. Україна... – С. 145.

³¹ Там само. – С. 146.

³² Там само. – С. 149.

³³ Там само. – С. 147.

³⁴ Зіморевич Б. Потрійний Львів... – С. 58.

³⁵ Диба Ю. Християнська символіка сюже-

тів про заснування Львова та святоюрського монастиря (мотив покути й очищення) // Записки Наукового товариства імені Шевченка (далі – ЗНТШ). – Львів, 2008. – Т. 255. – С. 30–38.

³⁶ Бокало І., Диба Ю. Печера Василиска на святоюрському пагорбі у Львові // ЗНТШ. – Т. 255. – С. 119–127; Александрович В., Ричков П. Собор святого Юра у Львові. – Київ, 2008. – С. 10–11.

Ця історія була переказана й далі: у ХІХ ст. її публікували уже як знаний елемент історії львівських василіянських монастирів з 1280 р.³⁷

Зіморовичів образ княжого міста частково відображав уявлення польської та вірменської громад та відповідав світогляду тодішнього патриціату, а частково був даниною тогочасній історичній літературі, формам пізнання й репрезентації минулого³⁸. Як "історик"-візіонер Б. Зіморович "бачив" чи "відкривав" перед читачем Львів руський – "як усі творіння давнини безформний, грубий, незутарний" "Левигород", "напівмісто", що нагадує військове укріплення³⁹. В історіософії Б. Зіморовича це найнижчий щабель розвитку міста (порівняно з німецьким Лембургом та польським Леополісом). Звідси – протиставлення "делікатності" мешканців сучасного Зіморовичеві "славного Львова" і "дикості" жителів давнього княжого міста. У його тексті русини княжого часу схожі на степових жителів, кочовиків, "скіфів", монголів⁴⁰. Водночас у своєрідній віршованій епітафії князю Б. Зіморович конструював також і зовсім інший образ Лева Даниловича – воїна-героя, який засновує місто⁴¹. Хроніст намагався по-своєму "реконструювати" навіть звичай і обряди княжого міста, зображаючи "день жалібний" – величаве перепоховання Данила Романовича, яке, за його версією, мало би відбуватися на вулицях Львова 1282 р. Так вимальовувалася картина багатолюдної помпезної й строкатої траурної процесії, що охоплювала різні соціальні стани⁴². Водночас сконструйована руська процесія у зображенні хроніста починалася "виставою", а закінчувалася пиятикою, що мало свідчити про недолугість звичаїв княжого Львова.

Загальна картина Левового міста, яку реконструював Б. Зіморович, не дуже приваблива. Воно надміру просте та нагадує нашвидкуруч встановлений воєнний табір. З одного боку, тут домінує Високий замок, який Лев Данилович призначає для зберігання дорогоцінностей. Низький замок, за логікою автора, мав бути комфортнішим і його можна було використовувати для житла та оборони. Саме ж місто чи містечко Б. Зіморович уявляє чимось на зразок "переходу" між двома замками. Це територія, яку заселяють княжі слуги. Тут панує хаос, невлаштованість та неспокій. Таке місто в уяві Б. Зіморовича перетворюється на "притулок для гологи", а його населення – на "скупчену отару", яка прагне лише захисту від татар. Проте й у такому незграбному поселенні існує визначений володарем соціотопографічний поділ на Схід (для "своїх" русинів"), Південь (для євреїв і правовірних сарацинів), Північ (для вірмен і татар) та Захід (для себе та власних слуг). Підкорення цих чотирьох "стихий" збільшує невиразний "Левигород" і перетворює його з "розбійницького кубла" на відносно привабливе місто, куди звідусіль стікаються жителі.

³⁷ Księga dziejów... // Pamiętki historyczne krajowe. Zebrał i własnym kosztem wydał L. Zielinski. – Lwów, 1841. – S. 76.

³⁸ Див., напр.: *Осіян О. А.* Винайдення престижних предків у контексті світогляду міського патриціату Львова ХVІІ ст.: "перші німці" та "двозначні вірмени" в "Потрійному Львові" Ю. Б. Зіморовича // Український історичний журнал. – 2013. – № 5. – С. 169–208; *Його ж.* Соціальна циркуляція минулого й історичні уявлення на макрорівні: вигадане військове співробітництво вірмен із та-

тарами на службі у князя Лева Даниловича в "Потрійному Львові" Ю. Б. Зіморовича (1660-ті рр.) // Український історичний журнал. – 2015. – № 6. – С. 131–153; *Шевченко-Савчинська Л.* "Leopolis Triplex Czyli Kronika Miasta Lwowa" – Зіморовичів міф Львова? // Український медієвістичний журнал. – Львів, 2016. – Вип. 1. – С. 75–87.

³⁹ *Зіморович Б.* Потрійний Львів... – С. 47.

⁴⁰ Там само. – С. 49.

⁴¹ Там само. – С. 60.

⁴² Там само. – С. 59.

Центром позитивних образів княжого Львова, противагою “дикому” Леву для Б. Зіморовича стає постать зразкової християнки Констанції Угорської. Вона зображена напівсакральною фігурою, своєрідним осердям віри⁴³. У тексті з'являється й згадка про домініканський монастир, який, нібито заснувала 1227 р. Констанція. Цю тезу підтримували також деякі інші автори (інколи плутаючи Лева Даниловича з Данилом Романовичем)⁴⁴. Так виникла львівська легенда чи львівський міф Констанції⁴⁵. До нього додалися твердження про монастир як подарунок Лева Даниловича, або іншого, невідомого руського князя львівським домініканцям. Вони ґрунтувалися на, нібито, бачених княжих дарчих грамотах, отже, – писемній традиції і так закріпилися у польській культурній пам'яті XVI–XVIII ст.⁴⁶ Такі акти можна було трактувати виявами толеранції. Однак навіть за цих умов у міфологічній схемі Б. Зіморовича княжий Львів залишався місцем небезпек і ксенофобії. Його жителі усе одно вороже настроєні супроти поляків через їх обряд, вважає він.

Тому картина спаленого у 1340 р. “Левгорода” в Зіморовичевому творі виглядала не трагедією, а закономірністю⁴⁷. Саме ж місто в уяві хроніста зі “Левгорода” перетворюється на “Казимирівську колонію”. Кінець княжого Львова у його історіософії був закономірним завершенням історичного циклу, що вів до кращого, “цивілізованішого” міського життя. В уяві інших неруських ранньомодерних інтелектуалів (наприклад, *Torografia civitatis Leopoli-tanae* Яна Альнпека/Альнпеха/Алембека) обриси княжого Львова теж були схематизованими та міфологізованими. Розповідь Я. Альнпека (що стала відомою у модерній Галичині в 1816 р.) стисліша, аніж розлогий текст Б. Зіморовича. За Я. Альнпеком, основним будівничим Львова був князь Леон–Лев, внук (sic!) Данила. Львів у цьому дискурсі сконцентрований навколо двох дерев'яних замків (одного – в місті, другого – на найвищій міській горі), довкола нього обнесений вал і два широкі рови⁴⁸. Охоронцями княжого міста Я. Альнпек вважав “запрошених” у 1280 р. вірменських воїнів, які, нібито, допомогли Левові утвердити на Русі “майже монархію”. Завоювання міста Казимиром Великим у цьому дискурсі виглядало логічним: княжий рід вигас і польський король зміг реалізувати експансіоністські плани, а новий Львів перебудував і, замість вірмен, укріпив німецькою залогою – пояснював Я. Альнпек. Постаті руських князів, їхні дії ранньомодерні хроністи переосмислювали приблизно так само, як і постаті античної історії, а сам “Левгород” здавався їм частиною іншого, чужого світу.

Для руських авторів XVI–XVIII ст. звістки польських хроністів про кінець княжого Львова (якого вони теж ніколи не бачили) були символами поразки, приниження, причиною подальшого переслідування руської віри та нації у місті. Саме тому автор т.зв. Львівського літопису почав своє “Ісписаніє летом от Рождества Христова року і по нім імущих” виписом з польського перекладу

⁴³ Там само. – С. 54.

⁴⁴ *Pirawski T. Relatio status almae archidie-cesis Leopoliensis / Ed. C. Heck. – Leopoli, 1893. – P. 108–109.* Пор. також: *Стасюк А. Проблема формування місіонерської діяльності ордену братів менших на Русі в другій пол. 30-х – на початку 40-х XIII ст. // Галичина. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 22–23. – С. 123.*

⁴⁵ *Козубська О. Львівська легенда княгині Констанції // Княжа доба: історія і культу-*

ра. Львів, 2007. – Вип. 1 / Відпов. ред. Я. Ісаевич. – С. 100–105.

⁴⁶ Пор.: *Chodykiewicz C. De rebus gestis in provincia Russiae Ordinis Praedicatorum. Comentarius: Libris XI. – Berdyczów, [1780]. – P. 148; Чорний М. Вибрані праці. – Львів, 2014. – С. 57–59.*

⁴⁷ *Чорний М. Вибрані праці. – С. 62.*

⁴⁸ *Alnpech J. Opisanie Miasta Lwowa // Pamiętnik lwowski. – Lwów, 1816. – T. 1. – S. 4–5.*

“Хроніки” М. Кромера, який під 1339 р. описував, як Казимир Великий змусив піддатися жителів княжого Львова та, як інші автори, перерахував дорожнечинності львівських замків⁴⁹. Водночас пізніший руський літописець XVII ст. (ймовірно, – близький до Львівського братства Михайло Гунашевський) своїм текстом намагався і пояснити сучасні йому польсько-руські конфлікти, і можливо, якимось згладити враження від давньої поразки, описуючи перемоги Богдана Хмельницького, якому виразно симпатизував, над коронними військами. Натомість у польському середовищі початку XVIII ст. давній руський Львів асоціювали також із виноградниками та вином, яке (згідно з тогочасними європейськими землеописами та якимись архівними даними) отримували “давні руські князі”⁵⁰. Отож, пам’ять про княжий Львів, з одного боку, позірно, нібито, об’єднувала руських та польських інтелектуалів раннього нового часу, а насправді розділяла їх. Руські (українські) інтелектуали зверталися до княжої доби як “золотого періоду” львівської історії, прагнучи легітимізувати власне право на місто, польські акцентували на подіях 1340 р., що давали їм право називати місто “своїм”.

Модерна доба. Для жителів кінця XVIII – початку XIX ст. навіть ранньомодерний Львів перед 1772 р. – місто в мурах і з замками – був реальністю, яка швидко зникала (і до зникнення якої, зрештою, були причетні вони самі). На княжий Львів тогочасні мешканці могли дивитися крізь призму текстів та артефактів XVI–XVII й першої половини XVIII ст. Прикладом стала, зокрема, “Історія столичного королівств Галичини й Володимирії міста Львова” (1829) кармеліта Ігнаці Ходиніцького⁵¹. Він опирався, з одного боку, на “Leopolis triplex”, а з іншого – очевидно, на праці Ніколая Карамзіна, а також сучасні йому нариси історії Польщі загалом та окремих міст, таких як Краків, зокрема. Свою книгу він почав з відносно детальної історії Галицько-Волинських земель за схемою, що згодом стала майже звичною: від хорватської Червоної Русі й Червенських городів до “знаменитого Князівства чи Королівства Данила” та його переходу “під польське берло”⁵². Зміцнення, зростання ролі Львова на цьому тлі І. Ходиніцький зображав відповіддю Лева Даниловича на експансію монголів, прагненням “ухилитися від татарів”. При цьому автор “Історії Львова” дотримувався певного компромісу: подавав і “повсюдну” на той час версію про Лева Даниловича як фундатора нового міста, і думку М. Карамзіна, що Львів заснував ще в 1259 р. Данило Романович, натомість його син переніс сюди свою столицю у 1269 р.⁵³ Учений кармеліт вважав первісною назвою міста “Львигород”, натомість форми “Львів” (Lwów) і Leontopolis відносив уже до польських часів. Водночас, засвідчуючи ранньоновітню латинську назву міста, І. Ходиніцький наводив як приклад знайдений у XIX ст. напис з Галицької брами: “Dux Leo mihi fundamenta jecit, Posterі nomen dedere Leontopolis” (“Князь Лев заклав мої фундаменти, Нащадки дали ім’я Леонтополіс”)⁵⁴. Автор вагався, на честь кого назване місто та кому воно завдячує свій герб: князю Леву Даниловичу чи “королю звірів” – леву⁵⁵. Однак під впливом Б. Зіморевича І. Ходиніцький зображав саме князя Лева “головним будівником” “Львигорода”:

⁴⁹ Бевзо О. Львівський літопис і Острозький літописець. Джерелознавче дослідження. Вид. 2. – Київ, 1971. – С. 69.

⁵⁰ Rzączyński G. Historia naturalis curiosa. – Sandomiriae, 1721. – P. 68.

⁵¹ Chodynicki I. Historia stołeczego królestwa Galicyi i Lodomerji miasta Lwowa od

założenia jego aż do czasów teraźniejszych. – Lwów, 1829.

⁵² Ibidem. – S. 3–23.

⁵³ Ibidem. – S. 24.

⁵⁴ Ibidem. – S. 25.

⁵⁵ Ibidem. – S. 27.

князь очистив зарослу лісами місцевість, поставив дерев'яний Високий замок на Лисій горі та вмістив туди королівські реліквії й військові трофеї, потім розбудував Низький замок, а дорогу між обома замками заповнили хати міщан. І. Ходиницький намагався локалізувати об'єкти княжої доби, зокрема замки, у реальному просторі Львова першої третини XIX ст.: "Той замок стояв у західній частині, біля монастиря тринітаріїв, у самому місті, а коли у пізніших часах був розібраний, на тій площі знаходилося торговище дерев для опалу, яке недавно перемістили у місце публічних проходів"⁵⁶. Проте загальна картина давнього Львова в І. Ходиницького повторює Зіморовичеву схему: від первісного поділу міста на ділянки до "тріумфу Казимира Великого" 1340 р.⁵⁷ Схема І. Ходиницького була компілятивною, однак таки вплинула на рецепцію княжого Львова не лише серед польських, а й українських авторів початку XIX ст.

Одним з них був Денис Зубрицький, який через п'ятнадцять років після І. Ходиницького 1844 р. видав польськомовну "Хроніку міста Львова"⁵⁸. На її сторінках він лише коротко зупинився на початках княжого Львова. Увага автора прикута до чисел та літописних дат, які Д. Зубрицький та його сучасники визначали на свій спосіб⁵⁹. За цією хронологією, перша згадка про Львів разом з пожежею Холма припадала на 1237 р., а в 1261 р. "Львів був важливим і укріпленим містом". Для тогочасних українських інтелектуалів таке твердження було важливим. Опублікована 1841 р. "Книга історії" з рукопису василіянського монастиря у Львові починалася зауваженням, що Львів був знаний ще "перед 2 лютого 1260 р."⁶⁰. У такий спосіб формувалася українська традиція пошуку початків Львова, ґрунтована на схемі, яку запропонував ще Б. Зіморович, й спрямована не в руслі його загальної концепції, а, радше, – всупереч їй.

Проте для Д. Зубрицького важливішою була автохтонність руського народу на землях, де закладено фундаменти Львова. Історик непрямом порівнював постаті Данила Романовича та Лева Даниловича у львівському контексті з міфічними Ромулом і Ремом у контексті давнього Риму. Д. Зубрицькому більше імпонувала версія, за якою жоден з них не був засновником Львова, а його назва походила зовсім не від антропоніма "Лев", а геральдичного "короля звірів" – лева. Історик також наполягав, що княже місто називалося просто Львів, а не Львигород та не було граничним містом володінь Лева Даниловича⁶¹. Образ міста у Д. Зубрицького вписувався до загального уявлення про зовнішній вигляд

⁵⁶ Chodynicki I. *Historia...* – S. 25.

⁵⁷ Ibidem. – S. 38.

⁵⁸ Zbrzycki D. *Kronika miasta Lwowa.* – Lwów, 1844; *Його ж.* Хроніка міста Львова / Пер. з пол. Вид. 2, випр. і доп. – Львів, 2006.

⁵⁹ Zbrzycki D. *Kronika...* – S. 5–7; *Його ж.* Хроніка... – С. 8–10.

⁶⁰ *Księga dziejów... // Pamiątki historyczne krajowe.* Zebrał i własnym kosztem wydał L. Zielinski. – Lwów, 1841. – S. 75. Автори манускрипту виводили василіянську традицію у Львові з 1280 р. – часу появи галицького князя "Василя, по руськи Васи́ліска, на ім'я Вашко" (sic!) – "брата Данила, руського короля, і стрія Леона, руського князя", який вирішив стати тут монахом. Далі василіяни прив'язували до історії свого монастиря

також перепоховання Данила Романовича 1282 р. (за Б. Зіморовичем), вступ до василіян князя Лева Даниловича (датований 1285 р.), його смерть у чернецтві, а також діяльність здогадних василіянських архимандритів Макарія і Евтимія. Така схема мала не лише вказати на масштаб та авторитет монастиря, який фундавали й до якого вступали могутні галицькі князі, утім й "фундатор Львова" Лев Данилович. Вона прагнула показати, що руські монахи-пустельники, – перші провідники львівських василіян, жили у довколишніх печерах при "буками оброслій" Святоюрській горі ще перед заснуванням самого міста: Ibidem. – S. 76–77.

⁶¹ Зубрицький Д. Критико-историческая повесть временных лет Червеной или Галицкой Руси. – Москва, 1848. – С. 64.

галицько-волинських градів: “Міста, укріплені валами, дерев’яними огорожами та палісадами й мали обширні землі. Вони витримували довготривалі облоги, а міщани, які звикли до безперервних війн і захисту міст, зі зброєю, часто вирішували, кому сидіти на їх княжому престолі”⁶². Княжий Львів у його уяві виглядав масштабно та охоплював усю ту територію, на яку поширилися довколаміські села пізнішого часу: Замарстинів, Голоско, Клепарів, Брюховиці, Білогоща, Сингівка, Кульпарків, Персеньківка, Козельники, Знесіння, і, ймовірно, Кривчиці⁶³. З іншого боку, в українських та “русских” текстах Д. Зубрицький дошкульно критикував польські версії розповіді про кінець княжого Львова у контексті нападу Казимира Великого 1340 р.⁶⁴ Він описував його, радше, не як похід, а вдалу й підступну акцію, що почалася застрашуванням мирних львівських русинів, а завершилася нищенням міста та його знакових будівель. До того ж, відкликаючись до Я. Длугоша та І. Ходиніцького, вчений переконував читачів, що первісний латинський собор у Львові трансформовано з відібраного руського кафедрального храму (“головної руської церкви” Святого Хреста)⁶⁵. Дискурс Д. Зубрицького був дискурсом історичної боротьби за місто з польськими середньовічними та ранньомодерними хроністами й сучасними йому істориками. З сучасником Д. Зубрицького, Іваном (Далибором) Вагилевичем стали пов’язувати впровадження у локальний науковий дискурс нової для руської/української традиції тези про Данила Романовича – засновника Львова: “Львовъ заложенный (кимъ?) Данилом Романовичемъ” / “Lwów założony przez Daniela Romanowicza”⁶⁶. Так до свідомості галицьких читачів запроваджено думку Н. Карамзіна, що (1269 чи 1270 р.) Лев Данилович “утвердив свій престіл у новому місті Львові, заснованому ще при Данилі”⁶⁷. Однак то була лише частина Вагилевичевої візії княжого міста, яку він подав згодом, у 1860 р. Основою княжого міста та міською парафією він проголошував Знесіння, назву якого виводив від гіпотетичної княжої церкви Вознесіння Господнього. Щоб захистити ці аргументи, І. Вагилевич відкликався, водночас, і до усної традиції місцевих селян, і глибоко закроєні подовгувасто-квадратні “сліди дерев’яного замку на горі Лева напроти Замкової”, які він, як переконував, бачив наочино⁶⁸. Водночас І. Вагилевич не знав, як перевірити літописне твердження, що зі Львова було видно пожежу Холма. Сучасний йому ландшафт не давав змоги це зробити. Ймовірно, зникнення “виду на Холм” І. Вагилевич приписував знищенню “первісного Львова” військом Бурундая, яке датував 1251 р. Водночас автор вважав, що на місці давнього, знищеного первісного міста Лев Мстиславович (!) на початку XIV ст. заснував інше місто, назвавши його власним іменем. У такий спосіб між двома дотеперішніми візіями Львова Данила Романовича та Львова Лева Даниловича, Вагилевич вставив третю, ототожнивши будівника “нового” Львова з іншим поколінням династії Романовичів.

О. Антон (Антоній) Петрушевич, якого вважали патріархом львівської історіографії XIX ст., уявляв “престолний червонорусській Львов” “Волинського літопису” містом “галичорусских” князів та їхніх “дванадцять церков”: від “Святогеоргіївського монастиря”, монастирів святого Онуфрія та святого Архистратига

⁶² Зубрицький Д. Критико–историческая повесть... – С. 89.

⁶³ Там же.

⁶⁴ Там же. – С. 108–111.

⁶⁵ Там же. – С. 147–149. Поп.: *Chodynicki I. Historia...* – С. 342.

⁶⁶ *Wagilewicz J. Gramatyka języka malorus-*

kiego w Galicji. – Lwów, 1845. – S. 143.

⁶⁷ *Карамзин Н. История государства российскаго.* Изд. 3. – Санкт-Петербург, 1830. – Т. 4. – С. 131.

⁶⁸ *Wagilewicz J. Początki Lwowa // Kółko rodzinne. Pismo tygodniowe.* – Lwów, 1860. – S. 111.

Михайла, церкви Чесного Хреста, до Церкви Успіння Пресвятої Богородиці, церков святого Миколая та Христового Воскресіння. Натомість на місці “домініканського кляштора і костелу “Святішого Тіла Христового” (Пресвятої Євхаристії) А. Петрушевич бачив “двір руських князів Данила і Лева”⁶⁹. Давній Львів А. Петрушевича був, переважно, Львовом сакральним, частина якого трансформувалася на сучасний йому сакральний польський Львів, а невелика частина у перебудованому вигляді залишилася руською. З іншого боку, під маскою польських храмів дослідник вбачав руські світські споруди княжого часу.

Ідеологічно близьким до А. Петрушевича був ще один реконструктор образу княжого Львова у XIX ст. – Ісидор Шараневич. Його дослідження⁷⁰ відкривав візуальний образ – мапа міста “за часів пановання руських князів”, на якій позначені здогадні споруди й об’єкти города: церкви Успіння, Вознесення на Знесінні, монастирі та церкви святого Юрія й Вірменська, костел святої Марії Сніжної; княжий двір та княжий замок “Тора Лева” та ін. Княжий Львів І. Шараневича – пограничне місто Данила Романовича, засноване між 1250 і 1255 рр.⁷¹ У давньокняжому просторі дослідник виділяв первісний Львів – фортецю “проти безбожних татар”, вміщуючи його на Знесінні біля церкви Вознесення та в околицях тогочасного Кайзервальду (який ототожнював з церквою Святого Хреста)⁷². Його зовнішній вигляд автор окреслював за аналогією: “здаєся, що и той первістный Львовъ, такъ, як і іншіи современнии города, землянными окопами, глубокими фоссами, острогами (палисадами) и. т. п. былъ оукрѣпленный и оубезпечный”⁷³. Цей Львів, розвивав він тезу І. Вагилевича, знищений татарами 1261 р. “Другий” княжий Львів, за І. Шараневичем, постав наново двадцятиліття пізніше, 1283 р. Його центрами у схемі І. Шараневича були два дерев’яні замки: “вищий” і “нижчий”, а між обома замками він вміщував “перехідну вулицю”⁷⁴. Шараневичів княжий Львів уявно залюднювали русини, татари, євреї і “сарацини”, сарацини, які “скупували невільників”. Однак у трактуванні дослідника це не перетворювало місто на центр работоргівлі. Воно поставало, навпаки, жертвою “розбійничих татарських шайок”: власне оборона перед татарами, у зображенні І. Шараневича, спонукала князя розбудувати Львів на нинішньому місці. Цей “град в котлині” дослідник уявляв собі окопаним валами, сумніваючись лише, чи посеред нього, як і в інших княжих містах, стояла кам’яна вежа⁷⁵. Топографію чи соціотопографію княжого міста І. Шараневич прагнув перекласти мовою об’єктів пізнішого часу: наприклад, церква святого Теодора Тирона – на місці “гандити” з Жовківського передмістя, храм Воскресіння Господнього – “на убочной дорозі, котра з тракта Жолківського на Замарстинівський провадить” тощо⁷⁶. На території домініканського монастиря І. Шараневич бачив княжий двір, а на “лівому боці Полтви” – поруч з церквою, цвинтарем та монастирем святого Юра, також двір удільних руських князів та укріплений чернечий стовп⁷⁷. Літописну пожежу Холма історик, правдоподібно, намагався перевірити географо-топографічними

⁶⁹ *Петрушевичъ А.* Краткая роспись русским Церквамъ и Монастырямъ въ городѣ Львовѣ // Галицкій историческій сборникъ, издаваемый обществомъ Галицко-русской Матицы. – Львовъ, 1853. – С. 3–10.

⁷⁰ *Шараневичъ И.* Стародавний Львѡвъ, (ѡтъ року 1250–1350) (Серія “Стародавни

галицкіи городаы”. – Ч. 2). – Львов, 1861.

⁷¹ Там же. – С. 12.

⁷² Там же. – С. 16–17.

⁷³ Там же. – С. 17.

⁷⁴ Там же. – С. 20.

⁷⁵ Там же. – С. 23.

⁷⁶ Там же. – С. 27.

⁷⁷ Там же.

методами середини – другої половини ХІХ ст. “Холмъ лежить може 20 миль ѿтъ Львова. Зъ терасы над Знесенемъ видко поля Белзкій в направленую на всходную пѳлнѳчь пѳдъ оугломъ выносячимъ майже 122”⁷⁸. Статус княжого і навіть посткняжого Львова у концепції І. Шараневича був і завжди залишався доволі високим (“на рівні з городом Володимиром на Волині”). Проте його книга про стародавній Львів була історією того, як княже місто і довколишня “Галиція”, поступово втрачаючи впливи та силу, інкорпоровані до Польщі. Згодом, у 1870-х роках, історик змінив візію. Тепер він бачив “первісний” давній Львів (Львів Данила Романовича) розтягнутим довкола князівського замку та розташованим десь поблизу Чортівської скелі – над пагорбах, що здіймалися над Кривчицями, Підберізцями й Запитовом. Здавалося, що саме звідти було видно славнозвісну пожежу Холма. “Другий” Львів (Львів Лева Даниловича) у цій системі координат перемістився у напрямку костела святого Войцеха, який у ХІХ ст. вже перетворили на військовий склад. Саме в його будівельному матеріалі львівський археолог вбачав залишки другого (Левового) княжого замку⁷⁹. Уява частини австрійських вчених кінця 1860 – початку 1870-х років, вслід за українськими, вміщувала княжий Львів на північному сході сучасного Львова й диференціювала перший (Данилів) Львів, зокрема з “церквою святого Івана”, та розміщений “південно-західніше” другий (Левів) княжий Львів з “церквою Миколая”⁸⁰. Тоді ж у дискурсі Кароля Відмана з’являється образ своєрідного “перед-Львова” у вигляді костюлу святого Іоана Хрестителя, збудованого, як твердив цей автор, ще до заснування міста, яке, у свою чергу, існувало ще перед літописною згадкою. На його думку, цей храм міг існувати навіть 1234 р., у кожнім разі, до 1250 і 1255 рр., коли, за цією версією, був закладений Львів (“отже, дивився він на народження Львова”, – підсумовував К. Відман⁸¹). З історичних нарисів другої половини ХІХ ст. образ княжого Львова перекочував до точочасних путівників містом. Їхні автори прагнули домалювати в уяві читачів те, чого не давали історичні джерела, навіть вигляд лісистій місцевості довкола княжого города⁸²: “первісний Львів” (який датували навіть і 1268–1270 рр.) поставав у вигляді замку, закинутого посеред лісу⁸³.

Певним переворотом у польській рецепції княжого Львова стала відносно невелика робота Александра Чоловського “Львів за руських часів”. Він пропонував свою картину княжого міста. Це – княжий город, заснований десь у період “епохальної поразки Русі” – нападу монголів 1241 р., однак на місці давніших, невідомих поселень⁸⁴. Він мав би бути подібним до інших міст княжої доби (від Києва до Галича), мати оборонний характер і поділятися, щонайменше, на дитинець, передгороддя, підгороддя і поділ⁸⁵. Тому А. Чоловський вміщував свій княжий Львів “над Краківським передмістям чи Підзамчам”, на Замковій та Лисій горах (на одній з яких історик добачав давню вежу – “стовп”, натомість на Лисій горі – “первісний оборонний Львів”), а знаками існування давнього города для нього стали найдавніші збережені храми міста (церкви

⁷⁸ Шараневичъ И. Стародавний Львѳвъ... – С. 78.

⁷⁹ Czolowski A. Lwów za ruskich czasów. – Lwów, 1891. – S. 16.

⁸⁰ Rasp W. Beiträge zur Geschichte der Stadt Lemberg // Archiv für österreichische Geschichte. – Wien, 1870. – S. 375–377.

⁸¹ Widmann K. Kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela we Lwowie. Wiadomość

historyczna. – Lwów, 1869. – S. 28.

⁸² Kunasiewicz S. Wilda przewodnik po Lwowie z zarysem historii miasta. – Lwów, 1878. – S. 7–8.

⁸³ Schneider A. Przewodnik po Lwowie. – Lwów, 1875. – S. 1–2.

⁸⁴ Czolowski A. Lwów... – S. 17.

⁸⁵ Ibidem. – S. 23.

святого Миколая, святого Онуфрія, святої Параскеви, костели святого Іоана Хрестителя та святої Марії Сніжної) й неіснуючі вже святині⁸⁶. Щобільше, А. Чоловський уявляв над церквою святого Миколая обриси можливого княжого замку⁸⁷. Водночас княже місто Лева Даниловича в А. Чоловського виглядало споконвічно поліетнічним, без чіткого національного обличчя⁸⁸. Мала за обсягом книга стала, проте, однією з найпопулярніших розповідей про княже місто у польському середовищі кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Якщо княжий Львів і з'являвся в уяві польських жителів міста й краю на зламі століть, то імпульсом для цього став, зокрема, його текст.

Українці прагнули вибудувати альтернативну схему давньої львівської історії та історії міста загалом. З одного боку, Михайло Грушевський на зламі ХІХ й ХХ ст. намагався уточнити хронологічну сітку Галицько-Волинського літопису. У його трактуванні перша згадка про Львів, ("пожежа Холма") було датована 1256–1259 рр.⁸⁹ Княжий Львів історик бачив, радше, елементом містобудівної та адміністративно-політичної системи Галицько-Волинського князівства – одним з городів "в тіні" Галича та Холма. Учень М. Грушевського Іван Крип'якевич 1910 р.⁹⁰ у суті продовжував лінію Н. Карамзіна та І. Вагилевича. Він пов'язував заснування міста, передовсім, з Данилом Романовичем – "першофундатором", а вже потім – Левом Даниловичем – "відбудовником". Так формувалася картина княжого Львова, розміщеного на високій важкодоступній для ворогів горі, з якої можна було контролювати околиці довкруги. Цей город зображали традиційно: княжий двір, "двірська церковця", "будинки княжих урядників і багатших бояр". З іншого боку, не бракувало соціального й етнічно різношерстого образу спільноти, яку гіпотетично мало б приваблювати княже поселення: від будівничих, ковалів й мечників до селян – хлібороби, княжої дружини, та "чужих купців"⁹¹. Територію "приходнів" історики початку ХХ ст. вміщували на низині Підзамча, переносючи на точніші координати свого часу – "там, де нині є вулиці Жовківська і Замарстинівська". Топографічно давній Львів продовжували на сільське Знесіння як "парохію княжих часів" та відмежовували від храму святого Юрія, зображаючи його окремою замською церквою-фортецею. Знаками руської присутності залишалися церкви (від церкви святого Миколая до монастиря святого Онуфрія), хоча читачів застерігали, що самі споруди, які вони бачать на щодень, – не сучасники, а символи княжих часів. З іншого боку, саме руський Львів, яким його презентував, зокрема, І. Крип'якевич, поставав територією релігійної толеранції: "Була тут вірменська церква і латинський костел, бо наш нарід шанував кожду віру і не боронив нікому відправляти своїх богослужінь"⁹². Не дивно, що панорама реконструйованого міста у його тлумаченні поставала, хоч не надто масштабною, але імпазантною та ідилічною: "Вид його був дуже гарний: високо на горі стояв поважний замок, укріплений валами; під горою кругом стояли міські церкви, а довкола них міщанські двори і доми з садами й огородами; над рікою розтягалися сіножати і поля, а далі йшли старі, густі ліси"⁹³. Водночас княжий Львів І. Крип'якевича поставав історично нещасливим містом, яке від самого початку

Львів, 1901. – Т. 41. – С. 41.

⁸⁶ Ibidem. – С. 26.

⁸⁷ Ibidem. – С. 28.

⁸⁸ Ibidem. – С. 35.

⁸⁹ Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописі // ЗНТШ. –

⁹⁰ Крип'якевич І. Львів, його минувшина й теперішність. – Львів, 1910.

⁹¹ Там само. – С. 4–5.

⁹² Там само. – С. 5.

⁹³ Там само.

намагаються знищити татари, згодом – поляки, а від 1340-х років у тлумаченні українського історика він уже навіть не “литовсько-руський”, а пропольський: “Львів брав малу участь в боротьбі; він чимраз більше схилявся на сторону Польщі...”⁹⁴. У такій схемі помітні окремі елементи концепції А. Чоловського. Проте, на противагу їй, українська реконструкція княжого Львова діяла, передовсім, на національну свідомість українських читачів, їхнє відчуття минулого.

Перша світова війна принесла ще один поворот у візіях княжого Львова. Під час російської окупації міста й краю у 1914–1915 рр. поширилося зовсім інше уявлення про княжу добу Львова. Його відобразив, зокрема, Василій Верещагін у своїй книзі про Львів та його мистецьку історію⁹⁵. У його сприйнятті Львів – місто, яке виникло дещо раніше від літописної згадки про пожежу Холма і, можливо, первісно знаходилося “набагато ближче до Холма, аніж зараз”⁹⁶. Щодо засновника міста, В. Верещагін мав сумніви: думка про те, ніби фундактором мав стати Данило Романович, який “охрестив” місто на честь сина Лева, очевидно, не надто його переконувала. Первісний княжий Львів для В. Верещагіна – це “острог” – “окольний град” з “величезними воротами, захищеними двома баштами-“вежами”, всередині острога – укріплення-дитинець, всередині якого – “княжий терем” та склади зі зброєю, навколо – посад – слобода – місце проживання “торгового люду”, проведення віч та “копних судів”. Княжий Львів В. Верещагіна – майже повністю (за винятком деяких церков) дерев’яний. При цьому він прагнув у деталях відтворити екстер’єр й інтер’єр мешкань львівського простолюддя та – за контрастом – боярських “теремів”⁹⁷. Княже місто поставало також центром культурного, торгового та “кипучого промислового” життя, розміщеним на перехресті ключових шляхів. Загалом, Львів у трактуванні російського автора поставав типовим, проте важливим, “руським городом”. Однак російська присутність у місті й Галичині невдовзі закінчилася і вже на момент публікації книги про “Старый Львов” В. Верещагіна (1915) Львів стали сприймати як знову (після княжих часів) втрачену для Росії територію.

Натомість 1918 р., під час Листопадового зриву та утворення ЗУНР з центром у Львові, образ княжого міста набув нового сенсу у політичній (а згодом – мемуарній) уяві галицьких українців. Вони вважали проголошення Західно-Української Народної Республіки відновленням українського Львова як княжої столиці після доби “польської” й “австрійської” домінації. Цей образ поетизували: “У лицарській, княжій, невгнутій столиці, /В Батьківщині вірному городі Львові/ Сумні стрепенулись – одвічні – достойні повагою мури/ Від грому ударного гордого слова:/ Воля!”⁹⁸. Це відновлення, однак, завершилося невдачею.

У міжвоєнний період пам’ять про княжий Львів (нарівні з походом Б. Хмельницького та спогадом про листопад 1918 р.) стала однією з важливих тем українських науково-популярних публікацій, зокрема, й нечисленних українських путівників Львовом. Так, Микола Голубець у 1925 р. також прагнув привернути увагу українських сучасників до княжої доби – часу, коли Львів (“Льві-град”) був коли не формально, то фактично столицею українського князівства⁹⁹. Проте він застерігав читачів, що місто майже не зберегло слідів своєю руської середньовічної історії. Він пропонував львівським українцям придивлятися лише до реліктів княжого часу. Само ж княже місто, у якому

⁹⁴ Крип’якевич І. Львів... – С. 10.

⁹⁵ Цит. за: Верещагін В. А. Старый Львов. Репринтное издание. – Киев, 2009.

⁹⁶ Верещагін В. А. Старый Львов... – С. 24.

⁹⁷ Там же. – С. 25.

⁹⁸ Янів В. Поезія: Листопадові фрагменти. Сонце й грати. – Львів, 2009. – С. 97.

⁹⁹ Львів: Провідник. – Жовква, 1925. – С. 1.

виникли чи до якого потрапили ці артефакти, поставало з Голубцевого тексту нашвидкуруч збудованим серед несприятливих обставин (“в огні татарської небезпеки”) новачком” (“новиком”) серед інших поселень княжого часу. Персоніфікований княжий Львів в уяві М. Голубця виглядав, радше, дещо дезорієнтованою людиною, яка зненацька опинилася у несподіваному і не надто вдалому для неї середовищі, майже позбавленому комунікацій із зовнішнім світом¹⁰⁰. Автор путівника середини 1920-х років метафорично зображав давнє місто “орлиним гніздом”, а водночас і самим орлом – диким птахом, здатним захищатися від неприятелів: “А може й хотіли цього його основник Данило і пан на замку кн. Лев, що заклали його на високій горі, мов вірлине гніздо, щоб нім татари оглянутья, він поріс у пір’я, обкопав себе валами, насторожив будильницями (вежами) та частоколом”¹⁰¹. Водночас, як історик мистецтва й архітектури, М. Голубець відмовлявся від образу повністю дерев’яного княжого міста, підкреслюючи, що більшість його храмів мали бути мурованими. Історія княжого Львова у нарисі М. Голубця, як і в інших авторів, видавалася відносно нетривалою та, загалом, – песимістичною. У світлі тогочасних етнічних та суспільних стереотипів це також виглядало, радше, поразкою.

І. Крип’якевич в “Історичних проходах по Львові” (1932) доповнив той образ княжого Львова, який змальовував у 1910 р. Його заснування цього разу поставало елементом в протитатарській оборонній стратегії Данила Романовича¹⁰². Давнє місто дослідник розташовував на терені зелених насаджень Високого Замку, “на крайній західній горі, що опадає стрімко до Замкової вулиці”, підкреслюючи її назву (“Княжа”). Підгороддя давнього Львова у цій схемі “опало десь до Жовківської вулиці”, натомість “серединний” княжий двір розміщувався “на горбі, вище церкви св. Миколая”¹⁰³. І. Крип’якевич прагнув відтворити деталі уявного княжого міста, спроектувавши їх на реалії 1920–1930 рр.: “перед княжим двором були оборонні ворота, й від них уділ ішла стрімка дорога – це теперішня вуличка Під брамкою”¹⁰⁴. Навіть Старий Ринок у його уяві поставав укріпленням. Пам’ять про це український науковець несподівано вбачав у мовній традиції місцевих євреїв, які “називають частину Жовківської вулиці, від Краківської площі до Старого ринку, “На мості”; був тут рів і на нім міст”¹⁰⁵. “Героїка княжої доби” слугувала при цьому одним із засобів національного виховання молоді (у середовищі якої зародилася ідея “Історичних проходів”) та мобілізації галицьких українців після поразки визвольних змагань. Це відобразили й написані у 1920–1930-х роках вірші Олександра Олеся (Кандиби) про княжу Україну. У них Львів зображений другим – після Холма – містом Данила Романовича: “Друге місто будувати / Він над Полтвою звелів / І на славу Льва – князенка/ Князь назвав це місто Львів”¹⁰⁶. Видані 1930 р. у Львові (а згодом, 1940 р., – у Празі), ці вірші лише підсилювали популярну тезу.

Княжий Львів за міжвоєнного часу був також предметом дидактичних експериментів українських вчителів. Так, під час прогулянок Високим Замком львівським дітям пропонували відчутти себе у ролях руського короля/ князя, його будівничих та підданих¹⁰⁷. Їх вели вулицями тогочасного Підзамча, наголошуючи на видимих і прихованих знаках присутності княжого міста. Звісно, така

¹⁰⁰ Там само. – С. 9.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Цит. за: Крип’якевич І. Історичні проходи по Львові. – Львів, 1991. – С. 10.

¹⁰³ Крип’якевич І. Історичні проходи... –

С. 14.

¹⁰⁴ Там само – С. 15.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Цит. за: Олесь О. Твори у двох томах. – Київ, 1990. – Т. 1. – С. 399.

картина була певною мірою модернізована, однак вона мала виховувати патріотизм львів'ян-українців у середовищі іншого Львова, в якому вони не домінували.

Рецепція княжого періоду львівської історії серед польської інтелігенції міжвоєнної доби була, природно, іншою. Так, популярна книга Станіслава Василевського "Львів", що вийшла у серії "Чудеса Польщі" ("Cuda Polski"), починала історію міста як "багатого середньовічного маленства" тільки з моменту заснування латинського архієпископства¹⁰⁸. Тему його руської фундації автор оминав й поширював міфологему "Червенських городів", яка давала змогу усунути руський період історії міста й регіону як "час загарбання первісно польських територій". У путівнику Мечислава Орловича читачам запропоновано об'єднати обидві концепції: теорію "Червенських міст" і подану у версії А. Чоловського коротку історію міста, яке заснував "руський князь Лев, син перемишльського (sic!) князя Данила"¹⁰⁹. Княжий Львів поставав тут дерев'яною фортецею, але, водночас, й густо заселеною територією (про що мали б свідчити вісім церков княжого міста). У міжвоєнний період популярним залишався й нарис історії міста пера Фридерика Паппе. У повному виданні книги, що з'явилося ще 1894 р., йшлося про "стародавній Львів", у який було втиснуто усю історію міста від 1250 до 1527 р.¹¹⁰ Однак, вона також починалася з руського літописного "походу Володимира на ляхів" 981 р., за якою Львів проголошувався "польського родинною околицею", яка волею випадку стала руською граничною землею. Княжий Львів виглядав тут, радше, неприємним і непреступним місцем, однак, припалим до вподоби князеві Данилові, який поставав тут засновником нового місця, що мало сполучати Холм з Галичем. Загальна картина старого Львова у Ф. Паппе виглядала ідилічною й утопічною. Княжий Львів у зображенні польського автора ставав майже малолюдним простором природи, й тиші: "Замість білих кам'яниць і будинків – зелені дерева і кущі, замість площ – блискучі плеса мочар. Невелике поселення, але дримають у нім приховані життєві сили: одним плечем оперлося на схід, другим сягає заходу..."¹¹¹. Княжий Львів Ф. Паппе, очевидно, виглядав контрастом до пізнішого Львова. Водночас сама історія княжого міста у його нарисі – дуже стисла й нещаслива, а його фінал був зображений порятунком Львова "для християнства та європейської цивілізації"¹¹². У міжвоєнних варіантах текстів Ф. Паппе ці акценти лише згущувалися та спрощувалися. У його брошурі про Львів для "Бібліотеки загальної школи" ("Biblioteka szkoły powszechnej") про княже місто навіть не було згадки. Ймовірно, до цього спонукала назва серії чи циклу, в якому вийшла книжка, – "Міста Польщі" ("Miasta Polski")¹¹³. Подібна тенденція простежувалася і в підручниках, адресованих львівським польським школярам. Саме Казимира III тут називали "великим будівничим Львова". Княжий Львів при цьому зображали спаленим, однак пожежу, що зруйнувала місто, зовсім не пов'язували з походами Казимира. Засновники міста і його "доказимирівська" історія у цьому дискурсі майже не фігурували. Місто, яке

¹⁰⁷ Миколаєвич Д. Про давний Львів // Методика і шкільна практика: додаток до "Шляху виховання й навчання", педагогічно-методичного три місячника. IV річник. – Львів, 1933. – С. 107.

¹⁰⁸ Wasilewski S. Lwów (wydanie faksymilne). – Wrocław, 1990. – С. 39.

¹⁰⁹ Orłowicz M. Przewodnik po Lwowie.

Wyd. 2. – Lwów; Warszawa, 1925. – С. 14.

¹¹⁰ Pappé F. Historia miasta Lwowa w zarysie. – Lwów, 1894. – С. 11.

¹¹¹ Ibidem. – С. 18–19.

¹¹² Ibidem. – С. 23.

¹¹³ Ejustdem. Lwów. (Z cyklu "Miasta Polski"). – Lwów, 1933. – С. 3–9.

існувало перед тим, потерпало від війн та було не надто імпозантним, максимально компактним і простим – наголошували автори польських посібників з “вітчизняної історії”¹¹⁴. Навіть загалом об’єктивна й масштабна за задумом книга Луції Харевиц (Харевичової) “*Historiografia i miłośnictwo Lwowa*”, опублікована у “*Bibliotece Lwowskiej*” незадовго до початку Другої світової війни, починалася лише з перших міських книг, що фіксували місто у документальному полі “Давньої Речі Посполитої”¹¹⁵. Натомість “проблема початків Львова й особи його засновника” тут була прихована всередині “рутено-української” історіографії міста¹¹⁶. Це теж не дивно: робота Л. Харевич мала підсумовувати досягнення львовознавства перед 1940 р., коли мав бути відзначений ювілей знакового для польської громади походу Казимира III на Львів 1340 р, від якого у цьому середовищі й відлічували історію міста.

Після прилучення Західної України до УРСР у 1939 р. Львів у радянському дискурсі стали позиціонувати старовинним українським/ “княжим містом”. Частина представників української інтелігенції (наприклад, членів НТШ) у 1939 р. (добровільно чи вимушено) зображала прихід Червоної Армії та скликання Народних Зборів Західної України у Львові як звільнення міста й краю “по 600 літах” неволі¹¹⁷. Це формувало ілюзію відродження княжого міста після поразок 1340-х років. Натомість Володимир Пічета в історії Західної України та Західної Білорусії (1940) зображав Львів “значним торговим центром” Галицько-Волинського князівства нарівні з Луцьком, Володимиром, Холмом і Берестям¹¹⁸.

Впродовж нацистської окупації 1941–1944 рр. на короткий час повернулися довоєнні погляди на історію княжого Львова. Це, зокрема, демонстрував “Сучасний Львів” Олени Степанів 1943 р. Тут давніші концепції заснування міста та уявлення про його первісний вигляд були подані уже як факт, а не гіпотеза. Проте О. Степанів намагалася частково спроєктувати мову історіографії на географічний дискурс і розмістити давнє місто не лише в часі, але й просторі. Загальна панорама княжого міста виглядала доволі оптимістично: “Княже місто було людне (тут були теж колонії: німецька, вірменська, татарська) й просторе, з численними домами й крамами, городами й садами. Поля й сіножаті знаходилися і на другому березі Полтви. Його простір становив приблизно 50 га і сполучався на сході з громадою Знесіння”¹¹⁹.

Однак у 1944 р. радянська влада повернулася до Львова та Галичини. Це спричинило появу, щонайменше, двох візій історії княжого міста: радянської та еміграційної, діаспорної. Перша ґрунтувалася на образі “старовинного українського міста Львова”. Студії працівників тогочасного Інституту суспільних наук – філіалу АН УРСР у Львові спричинилися до того, що першу літописну згадку (а заодно й генезу) про місто було хронологічно перенесено з 1259 на 1256 р.¹²⁰ Тепер саме вона стала відправним пунктом історії міста й на її підставі 1956 р. стали святкувати його 700-річчя, водночас формуючи новий образ першопочатків. Княже місто уявляли традиційним поселенням давньоруського

ти й матеріали. – Львів, 1956. – С. 58.

¹¹⁴ *Martynowiczówna W.* Historia. Podręcznik dla V klasy szkół powszechnych 3 i 2 stopnia. – Lwów, 1937. – S. 74.

¹¹⁵ *Charewiczowa L.* Historiografia i miłośnictwo Lwowa. – Lwów, 1938. – S. 7–8.

¹¹⁶ *Ibidem.* – S. 73–90; 176–177.

¹¹⁷ Радянський Львів. 1939–1955. Докумен-

¹¹⁸ *Пічета В.* Основные моменты исторического развития Западной Украины и Западной Белоруссии. – Москва, 1940. – С. 16.

¹¹⁹ *Степанів О.* Сучасний Львів. Путівник. Видання стереотипне. – Львів, 1992. – С. 10.

¹²⁰ Історія Львова: Короткий нарис. – Львів, 1956. – С. 8–9.

часу. Розходження з'являлися лише тоді, коли йшлося про те, де саме воно знаходилося¹²¹. Водночас гіпотетичний образ внутрішнього життя княжого Львова як “головного міста Галицько-Волинського князівства” тепер переростав у картину його соціально-економічної диференціації з “антизахідними” акцентами. Ідея феодалізму як суспільства класової нерівності та нерозвинених соціально-економічних відносин нівелювала позитивний образ княжого Львова – “значного центру торгівлі” у радянській історіографії 1950-х років¹²². В етнічному плані княжий Львів поставав містом, населеним “руськими людьми–русинами–українцями”, що протистоїть іноземним загарбникам, однак згодом опиняється сам на сам з ними і відривається від решти руських земель. Ця теза теж була важливою для тогочасного радянського дискурсу. Напад Казимира III на Львів 1340 р. також описували через риторику боротьби з іноземними поневолювачами, яким населення “чинило героїчний опір”. У такій схемі захоплення Львова 1340 р. частково нейтралізувалося ефектом “народного повстання проти польських феодалів” під проводом боярина (!) Дмитра Детька¹²³. Проте підсумком розповіді про княжий Львів у радянській версії 1956 р. стало твердження Карла Маркса, що польський король Казимир III, захопивши землі середньовічної Галичини й Волині, отже й Львів, далі змушений був боротися проти їхнього руського населення. З цього погляду, історія княжого Львова виглядала лише вступом до подальшої “боротьби трудящих міста й краю за соціальне й національне визволення”¹²⁴. Таку доволі просту схему майже дослівно повторено в кількох путівниках кінця 1940–1950-х років¹²⁵. Попри ці шаблони, певна частина текстів про Львів, приурочених до його 700-річчя, у змодифікованому вигляді повторювали чи розвивали давні, ще передвоєнні уявлення про міську історію княжої доби, або ж додавала нові елементи до старої картини¹²⁶.

Ці фрагменти знань про княже місто, які формували історики, згодом тиражували й популяризували масові видання разом з уривками перших літописних згадок про Львів¹²⁷. Сюди були інкрустовані навіть давніші, ще з початку XX ст., тексти І. Крип'якевича, які зображали Львів, починаючи з першої половини XIV ст., торговельною станцією між Сходом і Заходом¹²⁸. Згодом, уже в 1980-х роках, коли змінилося покоління історіографів, академічний образ княжого Львова також змінився. Його картина ставала строкатішою. Її ускладнив археологічний дискурс, який апелював уже не тільки до княжого міста, а й мезолітичних, палеолітичних та ранньослов'янських поселеннях, що існували в його околицях ще перед тим, як виникло само місто. Тепер княже місто – продукт писемної історії – виглядало лише горішнім пластом в до- чи протоісторії місцевості¹²⁹.

У рецепції істориків, зокрема, баченні Ярослава Ісаєвича, дві традиційні версії початків Львова частково зливалися: місто отримувало не одного, а двох засновників: “Данило здійснював загальне керівництво будівництвом Львова та інших міст, а Лев безпосередньо очолив спорудження граду, який мав стати (як вказує назва) його уділом”¹³⁰. Уявлення про дерев'яний город Лева змінилося

¹²¹ Історія Львова... – С. 10.

¹²² Там само.

¹²³ Там само. – С. 12.

¹²⁴ Там само. – С. 13.

¹²⁵ Пор.: Львов: справочник. – Львов, 1949. – С. 3–12; Львів: довідник. – Львів, 1955. – С. 21–26.

¹²⁶ Див., наприклад: Крип'якевич І. П. Львів княжих часів // Нариси історії Львова. –

Львів, 1956. – С. 23–31; Білецький С. Т. Перша історична згадка про місто // Нариси... – С. 18–20 (тощо).

¹²⁷ Слово про Львів / Упор. А. Халімончук. – Львів, 1970. – С. 14–20.

¹²⁸ Там само. – С. 17.

¹²⁹ Пор.: Історія Львова. – Київ, 1984. – С. 8–11.

¹³⁰ Там само. – С. 15.

образом міста мурованого, оточеного густозаселеною низкою градів – городищ навколо міста, що відіграло одну з ключових ролей в обороні краю. Тепер дослідники намагалися візуалізувати саме планування міста: Високий замок на горі, княжі та боярські тереми під ним, Низький замок, “старий” і новий “міські райони” княжого міста, фортифікації довкола, тощо. З іншого боку, традиційний образ міста, що склався у ХІХ – першій половині ХХ ст., став доповнюватися новим. Наприклад, у структурі уявлюваного міста з’явилися також професійні/чи ремісничі вулиці, відомі з пізніших часів (давні Шевська і Пекарська). З одного боку, дослідники формували давній образ оборонного міста “з міцним гарнізоном княжих військ”, що захищає від “ординських поневолювачів” зі сходу, і “католицьких феодалів із заходу”¹³¹. З іншого, – розбудовувався образ міста, яке з фортеці стає центром торгівлі, ремесел, культури й мистецтва (осередком писемної культури виступав княжий двір та Онуфрївський і Юрський монастирі). При цьому, підкоряючись стандартам радянського історіописання, на початку 1980-х років вчені вимушені були підкреслювати зв’язки між Львовом та північно-східними руськими князівствами, щоб у такий спосіб розвивати міфологему спільної колиски братніх народів й споконвічної україно-російської дружби¹³². Водночас загальна архітектурна панорама чи ансамбль княжого міста, яку формували пізньорадянський історичний дискурс, виглядали доволі масштабними й структурованими, а водночас майже художніми, живописними. “Вид на місто розкривався з усіх висот, які оточували львівську улоговину. Посеред цього природного амфітеатру, за відкритим простором торф’яних боліт, покритих килимом низької зелені, височіли гори, увінчані оборонним вежами”¹³³. Містобудівний профіль чи малюнок при цьому виглядав поєднанням поствізантійської і західної готичної норм. Загалом же, княжий Львів прагнули зобразити джерелом руських традицій, які перетривали віки й відобразилися на подальшій історії міста. Середньовічний Львів змальовували творінням “державної волі” Данила Романовича, “опорним пунктом проти татаро-монгольської навали”¹³⁴, столицею й центром Галицько-Волинського князівства, “містом-воїном” і “містом-купцем”¹³⁵, “прикордонною опорою “матері городів руських” – Києва... на сторожі західних рубежів Київської Русі”, але й “містом-бранцем”¹³⁶.

Конкретний, деталізований образ княжого міста в путівниках різнився. Автори одних були доволі стриманими, обмежуючи архітектурні сліди княжого Львова церквами святого Миколая (гіпотетичної княжої усипальниці) та святого Онуфрія, і, частково, – церкви святої Параскеви-Пятниці, костелів святого Івана Хрестителя й Марії Сніжної¹³⁷. Інші, натомість, доволі широко описували княжий Львів як місто Данила Романовича, де “осідало дуже багато іноземців... – справжній Вавілон!”¹³⁸. Тут знову з’являвся образ міста, поділеного на етнічні дільниці. У збережених з того часу пам’ятках архітектури пропонували бачити “дух суворості та героїчної епохи”¹³⁹. Водночас, наприклад, у книзі

¹³¹ Там само. – С. 20, 23.

¹³² Там само. – С. 25.

¹³³ Там само. – С. 26.

¹³⁴ Пашук А., Деркач І. Львів: путівник. – Львів, 1960. – С. 3.

¹³⁵ Трегубова Т. О., Мих Р. М. Львів: Архітектурно-історичний нарис. – Київ, 1989. – С. 36.

¹³⁶ Львів. Туристичний інформатор Львов. Туристский информатор. Lviv. Tourist's Reference Book. – Львів, 1979. – С. 7–8; Львівщина

туристська. Путівник / М. В. Гончар, І. В. Маливська, В. М. Пшеничний та ін. – Львів, 1986. – С. 3. Тимчишин Я., Савка М., Тимошенко П. Подорожі по Львівщині: Краєзнавчотуристський нарис. – Львів, 1987. – С. 39.

¹³⁷ Вуйцик В. С. Липка Р. М. Зустріч зі Львовом: Путівник. – Львів, 1987. – С. 10–17.

¹³⁸ Островский Г. Львов. – Ленинград, 1975. – С. 12.

¹³⁹ Там же. – С. 13, 14.

Григорія Логвина на княжу добу частково було перенесено обриси пізніших фортифікацій: “Археологічними дослідженнями встановлено, що дитинець мав кам'яні стіни та башти; невеликі рештки його і тепер можна бачити на Замковій горі. На гравюрах XVII ст. є зображення укріплень Львівського дитинця, що загальним характером розташування на могилоподібній горі, силуетом мурів та башт нагадують Кременецький замок”¹⁴⁰. Така інтерференція образів не була випадковою: тиражовані панорами Львова з замком впливали на модерних реципієнтів. Вони вважали, що бачать княжу будівлю.

Проте автори путівників відразу ж стверджували, що жодних зображень чи описів цього міста не збереглося, а його окремі будівлі, якщо й дійшли, то в дуже зміненому вигляді. Княжий Львів локалізували на передмісті, Підзамчі, і цим пояснювали, що його сліди майже стерті: у місці, що з часом стало “майже беззахисним перед ворожими нападами”, їх знищили часті бої та пожежі¹⁴¹. Особливо акцентованим виступало твердження, що засновником Львова був Данило Романович (у популярному дискурсі – Данило Галицький). На скульптурі Теодозії Бриж, що зберігалася у Львівському історичному музеї, князя зображено у позі владного воїна-опікуна, який простягає свою “оборонну руку” над містом та його жителями¹⁴². Князь Данило заснував місто на честь народження свого сина: цю ідею поширювала й дитяча література¹⁴³. Загалом, княжий Львів в українській радянській літературі доволі часто асоціювали саме з князем Данилом Романовичем та образом Високого замку як його творіння¹⁴⁴. У Дмитра Паличка княжий Львів поставав жертвою “польських панів”. Однак і тут підставою існування та розквіту руського Львова подано виключно князювання Данила Романовича; період після його смерті виглядав початком кінця княжого міста: “Коли Данило в саркофаг/ У Холмі ліг навек спочити, /Тебе, мало, полонити/ Здавалось, міг би, хто забав./ І незабаром вдарив грім –/ Прийшла пора страшна, проклята, /Пихаті польські королята/ Вломилися у Левів дім”¹⁴⁵. Водночас поет апелював до українського патріотизму, історичної пам'яті про український княжий Львів: “Та кості прадідів твоїх /Лежать під Княжою горою. /Мій Львове, в славі і здоров'ю/ Не забувай ніколи їх!”¹⁴⁶.

У публіцистичних текстах цієї доби з'являлося також прагнення “оживити” образ давнього міста, доповнивши його додатковими мистецькими елементами. Тому, наприклад, Роман Лубківський намагався не просто переказати першу літописну згадку про Львів, а й пропонував читачам уявити, як насправді могли сприймати пожежу Холма львів'яни у 1256 р.¹⁴⁷ Персоніфікований княжий Львів Р. Лубківського виглядав втіленням миролюбності, але вписувався до метафоричної формули “воюючого міста” “з перших днів своїх судилося тобі вдягнути лицарську одіж, узяти до рук щит, щоб захищати батьківщину”¹⁴⁸. Панорама княжого міста, реконструйована у тексті письменника, лежала на перехресті ідилії та героїки. Княжий замок був зображений “міцно укріпленою твердиною”, що захищала місто, але сам давньоруський Львів

¹⁴⁰ Логвин Г. Н. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. – Київ, 1968. – С. 210.

¹⁴¹ Пор.: Овсійчук В. Архітектурні пам'ятки Львова. – Львів, 1969. – С. 8.

¹⁴² Овсійчук В. Архітектурні пам'ятки... – С. 9.

¹⁴³ Хоросницька М. Мандрівка по Львову. – Львів, 1970. – С. 4–6.

¹⁴⁴ Братунь Р. Грані віку: Поезії різних років. – Львів, 1976. – С. 104.

¹⁴⁵ Павличко Д. Вибрані твори в двох томах. – Київ, 1979. – Т. 1. – С. 38.

¹⁴⁶ Там само. – С. 39.

¹⁴⁷ Лубківський Р. Львів: Місто очима письменника. – Львів, 1985. – С. 4.

¹⁴⁸ Там само. – С. 2.

в уяві автора став втіленням “білокам’яного” будівельного монументалізму, квітучим “містом-садом”: “гордо здіймалися в небо стрімкі шпилі, виростили білокам’яні споруди, що, хоч і тьмяніли від часу, навіки зберегли тепло рук львівських будівничих. Поміж пагорбами, над численними потоками, які приймала в своє русло повновода Полтва, красувалися поля й виноградники, і поблизькі ліси, мов дорогоцінний перстень, оточували місто”¹⁴⁹. Кінець руського Львова у такій картині поставав наслідком заздрості польських феодалів, які постійно зазіхають “на красу та багатство краю”, прагнуть його захопити, аж поки їм це не вдається. З іншого боку, радянський дискурс княжого Львова був орієнтований на те, щоб підкреслити його “руськість”, генетичний зв’язок з “ідеєю Росії” та частково протиставити “польському феодализму”.

Зображення княжого Львова в українському еміграційному чи діаспорному літературному, публіцистичному та історіографічному дискурсі було іншим. За ним стояла традиція, сформована в Галичині зламу XIX – першої половини XX ст. В її руслі сформувалася концепція дослідника княжого Галича Ярослава Пастернака. Давній Львів Я. Пастернака, так само, як інші моделі княжого міста, сконцентрований довкола Княжої гори, Високого замку (від яких була відокремлена третя гора – Піскова чи гора Лева) та Старого Ринку, церков і костьолів на Підзамчі, двох руських монастирів (Святоюрського та Онуфріївського). Однак загалом, структуру княжого Львова, первісний вигляд його будівель Я. Пастернак зображав “територією гіпотез”, припущень, повсякчас підкреслюючи, що у давній писемній традиції та в археологічній реальності присутні лише окремі фрагменти загальної картини княжого міста. Проте у підсумку вчений, усе ж, давав загальну живописну картину міста: “Довкола Старого ринку, аж попід княждвір, стояли боярські, міщанські та купецькі двори, а між ними, серед садів та городів, підносився своїми куполястими верхами цілий ряд церков”¹⁵⁰. Цікаво, що текст Я. Пастернака був вміщений в альманасі “Наш Львів”, де початки українського княжого міста були зміщені до 1252 р., що робило його ювілейним. Водночас діаспорні автори намагалися доповнити міфологему княжого Львова новою легендою заснування, як це зробив Лев Лепкий. Він вставив цю легенду в інший знаковий для нього самого та українців Галичини сюжет: бої за Львів 1918–1919 рр. Його персонаж – анонімний “мандрівний історик”, з одного боку, гордився руською генезею міста, вважаючи її підставою його української належності у XX ст.: “Сяк чи так правда на нашім боці: земля споконвіку наша і Львів заложив наш король Данило”¹⁵¹. Проте княжа ідея міста-твердині у його рецепції стає й перешкодою – українці не можуть повернути собі тепер уже польський Львів, а, заодно, втрачають і Галичину: “Знав Данило, де закласти місто. В самій середині краю: і тепер клопіт. Бо не візьмеш його, не побудешся чирака на здоровім тілі”¹⁵². На перехресті цих суперечливих тверджень він формував власну (“неписану”) версію початків Львова, витриману в стилістиці міфів про закладання міст. Король Данило Романович шукає “місце на нову столицю”, однак знаходить його випадково, полюючи з сином (Левом) в околицях Полтви. Він випускає свого сокола, той губиться, і володар віднаходить його завдяки місцевим пастушкам, які рятують княжого птаха від хижаків. У пастушках Данило Романович відкриває добрих воїнів, а заодно знаходить високу

Нью Йорк, 1953. – С. 13.

¹⁴⁹ Там само. – С. 6.

¹⁵⁰ Пастернак Я. Княжий город Львів // Наш Львів. Ювілейний збірник 1252–1952. –

¹⁵¹ Пор.: Лепкий Л. Під папиною віків // Наш Львів. – С. 46.

¹⁵² Лепкий Л. Під папиною... – С. 46.

скалу, і вийшовши на неї, виголошує синові формулу закладання й благословення нового міста¹⁵³. Суміщення тем заснування Львова та Листопадового чину для української еміграції 1953 р. вважали символічним. Ініціатори такого поєднання намагалися підкреслити, що “Перший Листопадовий День 1918 року вернув Княжому Городові його історичне право”¹⁵⁴.

Водночас Л. Лепкий намагався заповнити персонажами та сюжетами й сам простір уявного княжого міста: “На горі, поміж лісами, за високими загородами й за валами, Данилів Львів. Для хижаків Сходу грізний, неприступний, для мандрівного купця приманливий”¹⁵⁵. У той же час лінгвіст Ярослав Рудницький стверджував, що первісною його назвою була “Львовъ городъ”, а традицію вживання архаїзуючих чи стилізованих під неї форм (“город Льва”, “Львів-город”) вважав засобом передачі історичної пам’яті та “історичних українських прав на це місто: пригадування князя Льва, сина короля Данила, для якого цей город був побудований”¹⁵⁶. Натомість інші вчені, наприклад Микола Андрусак, заперечували таке трактування первісної міської назви й вважали, що її відразу вимовляли у сучасному або близькому до сучасного українського фонетичному оформленні (“Львів”, а не “Львов”), натомість назву “Львовгород” вважали штучною й “ніколи не існуючою”¹⁵⁷. Зрештою, вони стали боротися й з іншими міфологемами, наприклад, концепцією Володимира Маняка, в якій сконструйовано інший фантом – знищений у 1241 р. “протоЛьвів” чи Голоско – “Головсько-місто” як столицю “української антсько-слов’янської держави Валініани”¹⁵⁸. Інші діаспорні львовознавці того часу боролися з концепцією Петра Курінного. Він формував специфічний образ “пункту, що з княжих часів прибрав собі патронімічне ім’я “Львів” і символ лева, як знак історичної місії своєї”¹⁵⁹. У його уяві “княже-королівський Львів” мав аж чотири, або навіть п’ять княжих замків чи дворів¹⁶⁰. Ці замки автор описував з великою деталізацією. Наприклад, перший з них наділяв (за аналогією з локаційним Львовом) чотирма брамами (Київською, Галицькою та Краківською, в одній з яких мала частину фігура лева) та церквами (Успіння Богородиці і святої Анни). Значну частину вулиць модерного Львова (від Руської й Жовківської до Клепарова) П. Курінний також відносив до княжого міста¹⁶¹. Фактично, його княжий Львів був анахроністичним плетивом, зітканим з різних прочитаних текстів та заповнених власним образним мисленням. Ці уявні конструкції викликали роздратування педагога Степана Шаха, який натякав, що П. Курінний не тільки докладно не обізнаний з археологічними даними, а й, очевидно, і з самою топографією Львова¹⁶². Це було правдою лише частково: уродженець Умані П. Курінний таки побував у Львові, однак лише в час німецької окупації. Тож його знання про місто та студії довкола його початків були, очевидно, обмеженими. Проте й сам С. Шах, реферуючи різні концепції топографії княжого міста, намагався

¹⁵³ Лепкий Л. Під патиною... – С. 47.

¹⁵⁴ В Роковини Львова. Звернення Українського Конгресового Комітету Америки // Свобода. 1953, 31 жовтня. – Ч. 227. – С. 1; Дві річниці Львова // Там само. – С. 2.

¹⁵⁵ Лепкий Л. Під патиною... – С. 47.

¹⁵⁶ Там само. – С. 42.

¹⁵⁷ Андрусак М. Початки й назви Львова й Харкова // Свобода. 1953, 31 жовтня. – Ч. 227. – С. 3.

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ Цит. за: Франко А. Д., Франко О. О. Петро Курінний – дослідник стародавнього Львова // Вісник інституту археології ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2013. – Вип. 8. – С. 86.

¹⁶⁰ Франко А. Д., Франко О. О. Петро Курінний... – С. 92.

¹⁶¹ Там само. – С. 94.

¹⁶² Шах С. Львів – місто моєї молодості. Спомин, присвячений Тіням забутих Львов’ян. – Львів, 2006. – Частина I і II. – С. 32–36.

рухатися буквально дорогами уяви: “До княжого Львова вели дві брами: з півдня на торговий базар, куди в’їжджалось з галицького, краківського, з глинянського й покутського шляхів; де була друга брама... , трудно окреслити, можливо там, де до війни були вулиця і костел св. Мартина, отже, за церквою св. Пятниць. Також отверте... питання, куди вів шлях з міста далше, чи через татарську дільницю в напрямі пізнішої Жовківської рогачки, фабрики горівок Бачевського і через Полтву на Збоїська, чи через вірменську дільницю, тобто пізнішу Замарстинівську вулицю, прямо на Голосько, а звідтіля або на північ... на Рокитно, або на схід через Збоїська на Малехів і Куликів”¹⁶³.

Польські інтелектуали, які після Другої світової війни опинилися за межами Галичини, сприймали проблему княжого Львова в іншому руслі. Частина з них намагалася бути відносно об’єктивною. Наприклад, історик мистецтва Тадеуш Маньковський описував “передказимирівський” Львів, назгагал, за звичною міжвоєнною схемою¹⁶⁴. Це, загалом, дерев’яне місто чи город на схилах Високого Замку, по мурованих руських будівлях якого залишилися, хіба що, сліди, або ж сліди слідів, решта ж була знищена або середньовічними пожежами, або перебудовами XVIII ст.¹⁶⁵ Водночас автор чітко підкреслював, що княжий Львів не залишив по собі “гідних уваги пам’яток”, що про них можна говорити тільки від часів Казимира Великого, який “з города зробив Львів містом”¹⁶⁶. З іншого боку, у середовищах вихідців з “кресів” колишньої Польщі середньовічний Львів асоціювався винятково з постаттю Казимира III та ідеологією Червенських городів.

Частина польських інтелігентів, що поверталися до міста вже як туристи після репатріації кінця 1940-х років, у 1990–2000-х роках прагнули знайти певний компроміс у поглядах на початки Львова. Це було не завжди легко. Так, наприклад, Владислав Серчик в “Історії України”, перевиданій 1990 р., згадував Львів нейтрально як руське (українське) місто, постале в контексті фортифікаційних проєктів Данила Романовича й назване на честь його сина, Лева¹⁶⁷. Натомість у 2006 р. він описував історію Львова уже не в контексті української історії, а в дусі концепції “*Leopolis to Poloniae semper fidelis*” (або теорії “завжди польського” міста)¹⁶⁸. Територію, на якій засновано Львів, тепер зображено землею перших руських і польських осадників. Виникнення міста тут виглядало реакцією Лева Даниловича на монгольську загрозу. Первісний Львів зображався вдало розміщеним напівмурованим-напівдерев’яним городом на Високому Замку, з двірською дільницею (Низький Замок), руською та польською дільницями у підгородді, православними руськими церквами (святого Юра, святого Миколая, святого Онуфрія), католицькими костелами (Матері Божої Сніжної, святого Іоана Хрестителя) та вірменськими храмами (святої Анни, святого Іоана). Водночас, хоч автор й стверджував, ніби німці стали повноправними мешканцями міста аж після княжої доби, з його тексту випливало, що первісно місто називалося, радше, Лембургом чи Лямбургом, що мало б свідчити, напевно, про його оксиденталізацію/германізацію¹⁶⁹. Подальша історія Львова ставала тут історією поступової, хоч прихованої полонізації за

¹⁶³ Там само. – С. 19.

¹⁶⁴ *Mańkowski T.* Dawny Lwów jego sztuka i kultura artystyczna. – Londyn, 1974. – S. 11–16.

¹⁶⁵ *Ibidem.* – S. 12.

¹⁶⁶ *Ibidem.* – S. 11, 17.

¹⁶⁷ *Serczyk W.* Historia Ukrainy. Wyd. 2. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1990. – S. 49.

¹⁶⁸ *Ejusdem.* Semper fidelis. Dzieje legendy // Niepodległość i Pamięć. – 2006. – Nr 24. – S. 11–37.

¹⁶⁹ *Ibidem.* – S. 11–12.

Болеслава-Юрія II Тройденовича. На цьому тлі інкорпорація княжої столиці до польських земель за часів Казимира III виглядала політично, юридично та логічно обгрунтованою¹⁷⁰.

Видана ж 1997 р. книга Яна Островського про Львів, його історію та мистецтво зображала виникнення “міста галицьких князів” наслідком відбудови Русі після монгольської навали, а його засновником поставав Лев Данилович¹⁷¹. Автор наголошував на унікальності місця, вибраного для побудови міста, де зустрічалися “пейзажі гірські, степові та низинні”. Водночас саме місто від моменту заснування проголошувалося багатокультурним пограниччям Сходу (татари, караїми та вірмени, перший храм яких тут віднесено до 1283 р.!) й Заходу, репрезентованого німецькою громадою, згуртованою довкола костьолу Марії Сніжної (свідченням чому мала б слугувати “назва *Лямбурга*... у княжих документах”)¹⁷². Так формувалася картина Львова – “центру східної торгівлі”, осередку християнської культури з вісьмома храмами, збудованими близько 1300 р., захищеного, з одного боку, оборонним градом на Високому замку, а з іншого – багнами “на місці пізнішої Марійської площі, Гетьманських Валів та Великого театру”¹⁷³. Загальна картина первісного Львова при цьому виглядала доволі традиційною для польського дискурсу. Місто “збудоване майже виключно *more gutenico*, тобто з дерева, деколи доповненого глиною та цеглою”, храми якого переважно дерев’яні; після нього залишилися лише загальні обриси деяких площ (Старий Ринок) та фундаменти деяких храмів (від церкви святого Миколая до костелу Марії Сніжної)¹⁷⁴. Водночас історію цих храмів подано у світлі давніших уявлень, зокрема домініканської легенди й образу княгині Констанції у контексті (заснованого, нібито, 1270 р.) костьолу святого Іоана Хрестителя.

Окремі автори польських путівників 1990–2000-х років намагалися сумістити дві схеми – польську та українську. Так, з одного боку, до історичної свідомості читачів інтегрували “руські” дати: заснування міста у другій половині 1240-х років, яке здійснює Данило Романович для сина Лева, перші літописні згадки про місто, смерть Лева Даниловича (подана під 1301 р.). Проте далі йшлося про колонізацію Львова: спершу у вигляді “панування Тройдена, поляка з П’ястів мазовецьких”, згодом – у формі влади Юрія Тройденовича, який “вирішив передати Львів своєму швагрові, Казимирові III”, але був отруєний русинами, після чого у місті “з’явився” польський король¹⁷⁵. Водночас і тут йшлося про майже цілковиту відсутність залишків “первісного”, середньовічного міста. Вину цьому автори вбачали у вдалому і, водночас, ризикованому заснуванні міста в “невралгічній позиції”, точці зудару східної й західної цивілізацій, на яку постійно нападали варвари – “люди зі Сходу”¹⁷⁶. При цьому читачів спрямовували до найстарших львівських будівель-храмів, серед яких виділяли костел святого Іоана Хрестителя, Марії Сніжної, частково, – латинську катедру. Однак відразу ж радили оглянути хоч і змінені, але генетично середньовічні церкви на Підзамчі (святого Миколая, святого Онуфрія, святої Параскеви-П’ятниці)¹⁷⁷. Такий погляд був, певною мірою, збалансованим.

Зрештою, після 1991 р. саме в польському науковому дискурсі з-під пера Анджея Янечека з’явилася спроба підсумувати дотеперішні наукові погляди на

¹⁷⁰ *Serczyk W. Semper fidelis...* – S. 12.

¹⁷¹ *Ostrowski J. K. Lwów: Dzieje i sztuka.* – Kraków, 1997. – S. 9.

¹⁷² *Ibidem.*

¹⁷³ *Ibidem.* – S. 10.

¹⁷⁴ *Ibidem.*

¹⁷⁵ *Hollankowie A. i E. I zobaczyć miasto Lwów...* – Rzeszów, 1990. – S. 21.

¹⁷⁶ *Ibidem.* – S. 51.

¹⁷⁷ *Ibidem.*

початковий, руський Львів. Вже на цей момент він відзначав, наскільки строкатою є картина “первинного” періоду львівської історії, рекомендував ще раз змінити кут зору на проблему та змальовував широку програму майбутніх студій. Однак і така програма у багатьох моментах теж була розрахована на реконструкцію доволі вузької фактології з допомогою широкої історичної уяви¹⁷⁸. У польській історичній уяві існує також образ відносно нейтрального давнього міського ландшафту, який, наприклад, гіпотетично реконструював Вітольд Шольгіня, використовуючи термінологію природничих наук¹⁷⁹. З іншого боку, тут постійно побутує уявлення про первісно польське або змішане польсько-руське заснування Львова як одного з Червенських городів, який “завоювали руські князі”, депортувавши звідти “автохтонне” польське населення. Зрештою, примат у початках Львова надано навіть угорським хрестоносцям, які мали б дати місту назву Пьюве, згодом трансформовану на Львів¹⁸⁰. Часи “руського панування” над середньовічним Львовом при цьому також присутні, однак, радше, як “тимчасова окупація” його земель. В інших сучасних популярних польських публікаціях таки виділяють “Львів руський – Львів княжий”¹⁸¹. З іншого боку, і в таких текстах місто фігурує як складова частина Галицько-Волинського князівства. Інколи у контекст, поряд з “історичними”, інтегровані навіть легендарні й заснування й називання міста, наприклад, сюжет з князем Левом – поборювачем драконів, які свого часу записав М. Груневег, однак у стилістично новому переказі¹⁸². Так ідея княжого Львова частково перетворюється на легенду чи міф.

Двозначним поставав образ найдавнішого міста у нарисі історії Львова Лешка Подгородецького¹⁸³. Сформована на його сторінках картина також, на загал, відповідала історико-хронологічній схемі, до якої давніше вже вдавалися польські вчені. У цій концепції багатоетнічне оборонне місто Лева Даниловича з династичним левом на гербі вперше згадувалося у літописі під 1256 р., потім було об’єктом татарських нападів, проте відносно успішно розвивалося, приваблюючи до себе, крім русинів, також німецьких та вірменських купців, забезпечувало торговельні й політичні зв’язки Русі з Польщею тощо. Поступово, однак, “місто Лева” ставало об’єктом польських впливів, а після 1340 р. перетворювалося на “місто Казимира Великого”, “перший розквіт” якого припав на правління династії Ягеллонів. Рецепція книга Л. Подгородецького була доволі строкатою. Частина авторів стала відкликатися до неї як однієї з важливих львовознавчих польськомовних синтез 1990-х років. Інша ж наголошувала її науково-популярний характер

¹⁷⁸ Janeczek A. Studia nad początkami Lwowa: bilans osiągnięć i potrzeb badawczych // Rocznik Lwowski. – Warszawa, 1993–1994. – S. 6, 7–36.

¹⁷⁹ Szolginia W. Urbanistyczna fizjografia dawnego Lwowa // Rocznik Lwowski. – Warszawa. 1991. – S. 15, 16.

¹⁸⁰ Gaj J. Pradzieje powstania Lwowa // Rocznik Kresowy. – Warszawa, 2015. – Nr 1. – S. 79–100.

¹⁸¹ [Dylewski A.] Miasta marzeń: Lwów. – Warszawa, 2009. – S. 23.

¹⁸² Majka J. Mistyczny Lwów. – Kraków, 2017. – S. 4.

¹⁸³ Див., зокрема: Podhorodecki L. Dzieje Lwowa w zarysie. – Warszawa, 1993. – S. 8–20.

* Книга про Львів, справді, з’явилася у контексті дуже різномірних зацікавлень вченого, у яких львовознавча тематика зовсім не була основною. Крім синтетичних історій Києва (1988) та України (1979), Л. Подгородецький мав у доробку праці про битву під Хотиним (1979), нариси про Запорозьку Січ та коронних гетьманів Польщі, історію кримського ханату (1987), студії про битву під Віднем 1683 р., польсько-шведські війни, вивчав битву на Куликівім полі й видав історію Юрославії (1979).

та зауважувала, що автор ніколи не вивчав історії Львова*, спирався тільки на чужі роботи, допустив ряд неточностей, викликав нарікання “здегустованих читачів” (зокрема, з польського боку), а тому ті, хто цікавиться історією міста, мають уникати його тексту¹⁸⁴. В українському середовищі Л. Подгородецькому відразу стали закидати надмірне захоплення “казимирівським Львовом”, применшення важливості “граду Львова”, апелювання до його “етнічно-змішаного” походження, і, взагалі, стереотипне повторення “застарілої шаблонної версії” польської історіографії XIX – першої половини XX ст. щодо витоків та ранньої історії міста, ігнорування праць сучасних львівських дослідників¹⁸⁵. Це суперечливе сприйняття частково зберігається досі.

В українських текстах кінця XX – початку XXI ст. образ княжого Львова також обріс уявними конструкціями. Зараз у науковому та популярному дискурсі й історичній пам’яті функціонує декілька здогадних образів міста за княжої доби, кілька “претендентів” на роль його засновників та можливих дат закладання. Археологічні дослідження давнього граду, наприклад, формують образ “села над Полтвою – попередника Львова” – поселення, від якого збереглася не лише кераміка, а й “львівське житло”, а також інших осель “між Замковою Горою і Полтвою”¹⁸⁶. Однак це невеликі частинки мозаїки, яку нині скласти дуже непросто. Різними є й уявлення про механізм заснування міста та його фундаторів. Так, Я. Ісаєвич був схильний до компромісного варіанту, в якому “місто було започатковане князями Данилом Романовичем і Левом Даниловичем не 750 років тому, а... близько 1247–1248 рр.”¹⁸⁷. Інші дослідники, наприклад Ярослав Книш, зображають фундатором Львова саме Лева Даниловича, однак підкреслюють, що той при будівництві міста взаємодіяв з батьком. У цьому контексті Львів виглядає “міцною фортецею” і водночас “столицею Левового уділу”¹⁸⁸. Натомість Леонтій Войтович закликав вважати засновником міста тільки Лева Даниловича, підкреслюючи, що ім’я Данила Романовича взагалі не згадувалося у середньовічних та ранньоновітніх писемних пам’ятках¹⁸⁹. Так само гіпотетично залишається дата заснування міста: у суспільній свідомості воно міцно злилося з датою першої писемної згадки (1256 р.), хоча науковці запропонували вважати роками зародження княжого Львова і 1240, і 1245 р.¹⁹⁰ Ці дати (особливо раніша – 1240 р.), природно, викликали мас-медійний інтерес, однак на офіційний дискурс не вплинули, тому не стали елементами сучасної історичної пам’яті.

Ще складнішою виглядає еволюція уявлень про розміщення, зовнішній вигляд і, тим більше, – внутрішнє життя княжого міста. У реконструкції Ігоря

¹⁸⁴ Особливо різким критиком у польському середовищі став Януш Васильковський. Див.: *Wasyłkowski J.* [Rec. na:] *Podhoro-decki L. Dzieje Lwowa.* – Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen, 1993. – 286 S. // *Rocznik Lwowski.* – Warszawa, 1997/1998. – S. 343.

¹⁸⁵ *Шишка О.* Львів давній – дискусії сучасні // *Галицька брама.* – 1996. – № 12: Княжий Львів. – С. 2.

¹⁸⁶ *Петегурич В.* Село над Полтвою – попередник Львова // *Історія Львова.* – С. 34–37.

¹⁸⁷ *Ісаєвич Я.* Передмова. З історії дослідження Львова // *Історія Львова.* – С. 7.

¹⁸⁸ *Книш Я.* Львів: таємниці княжої доби. – Львів, 2005. – С. 50, 51, 55.

¹⁸⁹ *Войтович Л.* Князь Лев Данилович. – Львів, 2012. – С. 37–41.

¹⁹⁰ *Пор.: Паславський І.* Коли і хто заснував Львів? Вірогідні і невірогідні дати заснування столиці Галичини. – Львів, 2010; *Войтович Л.* Князь Лев Данилович... – С. 41.

Качора середини 2000-х років його прототип, або “княжий город” з’являється “на правому боці Полтви біля давнього торговища”¹⁹¹. Подібний образ княжого міста поширював також і шкільний посібник з львовознавства Олександра Шишки початку 2000-х років¹⁹². Нині в наукових текстах побутують доволі різні моделі чи образи княжого Львова – від традиційного уявлення про його “потрійну структуру” (княжий град – підгороддя – посад) до картини потрійної зміни локації города, його потрійне мігрування від умовного чи реального “протоміста”¹⁹³. В інших реконструкціях ця модель ускладнюється. Тут видно розміщений на горі власне город й підгороддя з мурованим замком, пригород, княжий двір, узвіз, військовий гарнізон, церкви, двори знаті, вміщені на двох терасах різного рівня та під ними¹⁹⁴. Інші автори частково об’єднують картини первісного долокаційного княжого города й пост-княжого міста після 1356 р.¹⁹⁵ Частина вчених бачать у княжому Львові різні іпостасі “города”: з одного боку, – “укріплений адміністративний центр”, з іншого, – житловий осередок, населений пункт¹⁹⁶.

У текстах, призначених для ширшого кола читачів, ускладнених конструкцій, звісно, менше¹⁹⁷. Водночас в частині путівників для всеукраїнського читача з’являється лише дуже ескізний образ міста на Княжій горі, яке “швидко обросло окольным градом”, – Підзамчам, – районом, що, однак, лише “фрагментарно зберіг архітектурну пам’ять про своїх засновників”¹⁹⁸. Проте в мистецько-літературному дискурсі самих львів’ян наявні спроби деталізувати, міфологізувати чи реміфологізувати історію княжого міста, як, наприклад, у призначених для дітей поезіях Ігоря Калинця¹⁹⁹.

Загалом, в українському літературно-мистецькому дискурсі початку ХХІ ст. маємо цілий конгломерат уявлень про княжий Львів, сконструйований з текстів Б. Зіморевича, Я. Альпека, М. Груневега, І. Крип’якевича, сучасних історіографічних концепцій й історіософічних побудов. У популярних текстах Ілька Лемка (Іллі Семенова) середньовічний руський Львів – місто, побудоване “попри логіку” (здаля від морів та судноплавних річок), а водночас – пристановище князів-монахів (Василька Романовича та Лева Даниловича). У цій візії Львів не надто подобається навіть Данилу Романовичу, який “любить Холм”, і це позначається на відчуженому ставленні українців до міста у майбутньому²⁰⁰. У романі Ярослави Матічин “Quo vadis, Львове” (2012) княжий / королівський Львів постає дзеркальним відображенням давнього поганського міста “по той бік Знесіння”²⁰¹. Княжий чи королівський Львів взагалі стає казковою дійсністю, сценою притч чи “пригод короля Лева”, як у текстах Юрія Винничука²⁰². Середньовічні та ранньомодерні міфи княжого Львова інколи

¹⁹¹ Качор І., Качор А. Львів крізь віки. – Львів, 2004. – С. 42.

¹⁹² Шишка О. Наше місто – Львів. – Львів, 2000. – С. 14–17.

¹⁹³ Див.: Архітектура Львова. Час і стилі ХІІІ–ХХІ ст. – Львів, 2008. – С. 13.

¹⁹⁴ Пор.: Архітектура Львова. – С. 49. Петрик В. М. Завершальні компоненти забудови міст Галичини ХІ–ХІІІ ст. // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2011. – № 716. – С. 215.

¹⁹⁵ Архітектура Львова. – С. 43–79.

¹⁹⁶ Долинська М. Львів: простір і мешканці (історико-урбаністичний нарис). Вид. 2, випр. – Львів, 2006. – С. 9.

¹⁹⁷ Книш Я. Львів... – С. 96.

¹⁹⁸ Івченко А. С. Львов – перехресток Європи. – Киев, 2007. – С. 9.

¹⁹⁹ Калинець І. Пісеньки та віршики зі Львова. – Львів, 2006. – С. 210.

²⁰⁰ Лемко І. Цікавинки з історії Львова. – Львів, 2011. – С. 5–6, 7–8, 13–14.

²⁰¹ Матічин Я. Quo vadis, Львове. – Львів, 2012. – С. 106.

стають частинками, нераз, дуже несподіваних сюжетних конструкцій. Так, наприклад, у російському романі Александра Богдановича “Таємниця Святого Юра” (“Тайна Святого Юра”) образ Святоюрської гори, василіска / змія і монаха-пустельника несподівано доповнюється фантастичним мотивом Мелхія – “василіскоподібної” жаби, таємничої зброї монголів, начебто, похованої у львівських печерах разом зі своїм переможцем – князем / ченцем Васильком Романовичем. Саме цю таємницю, яку “пильно оберігають уніатські монахи”, у 1915 рр., нібито, шукають романні агенти російської розвідки у Львові та Галичині²⁰³. Отож, реконструкція королівського міста трансформується просто в уявний образ міста як місця вічних персонажів й вічних сюжетів.

Образ княжого Львова так чи інакше присутній у сучасному публічному дискурсі. Його розбудовують екскурсоводи, зокрема пропонуючи мандрівки Підзамчам. Сучасні інтернет-ресурси також популяризують історію “початкового” міста та його наукових досліджень, зокрема археологічних розкопок²⁰⁴, візуально й ментально зіставляють сучасний Львів з уявним княжим городом²⁰⁵. “Княжий Львів” та його складові (“Княжий Двір”, “Княжий Ринок”) стали бізнесовими брендами (назвами готелів, ресторанів, туристичних центрів). Проте картина модерного міського простору, майже повністю позбавленого залишків середньовічної архітектури, контрастує з образом Львова – міста княжої доби. Звідси й дуже суперечлива ідея “туристично привабливого” міста з фортецею – Високим замком / “Замком Руського Королівства”, на якій у 2004–2005 рр. наполягав тодішній міський голова Любомир Буняк. Цей проект не реалізували, власне, через те, що в ньому було змішано образи різних замків (княжого і казімирівського), а сам проект, як вважали фахівці, виглядав коштовним анахронізмом²⁰⁶.

Отож, загалом образ княжого Львова, сформований зусиллями різних авторів у різний час, значною мірою віртуальний. Ті матеріальні “знаки знаків” княжої доби, що залишилися у нинішньому місті, є лише фрагментами втраченої картини, яку в довільний спосіб заповнює індивідуальна та колективна уява, що змінюється залежно від часу й епохи. Уже в ранньомодерний час скупі літописні згадки про княжий Львів обросли деталями й міфологемами, які формувала усна та книжно-писемна традиція. Згодом їх доповнили гіпотези вчених модерного часу, лише частково підтвержені археологічними знахідками. Тому нині княжий Львів залишається настільки ж знаним, як і невідомим містом.

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України

²⁰² Винничук Ю. Легенди Львова. – Львів, 1999.

²⁰³ Богданович А. Тайна Святого Юра. – Львов, 2014.

²⁰⁴ Бандрівський М. Археологія найдавнішого Львова // [Електронний ресурс]: <https://ntsh.org/node/55> (Дата звернення 11.09.2017); Парнікоза І. Княжий Львів // [Електронний

ресурс]: <https://www.h.ua/story/369839/> (Дата звернення 11.09.2017).

²⁰⁵ Парнікоза І. Княжий Львів.

²⁰⁶ Доротич М. Високий Замок: чи настане час збирати каміння? [Електронний ресурс]: <https://viv.comments.ua/ukrichas/2007/05/24/104559.html> (Дата звернення 11.09.2017).